

**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΤΜΗΜΑ
ΠΡΟΣΧΟΛΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ**

**ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ ΤΗΣ
ΦΟΙΤΗΤΡΙΑΣ
ΧΑΡΙΚΛΕΙΑΣ ΓΙΑΝΝΙΩΤΗ
Α.Μ.:0200105**

**ΘΕΜΑ: ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑΤΙΚΗ
ΝΟΗΜΟΣΥΝΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ
ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑ ΠΑΙΔΙΩΝ
ΠΡΩΤΗΣ ΣΧΟΛΙΚΗΣ ΗΛΙΚΙΑΣ**

**ΕΠΟΠΤΡΙΑ ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ:
ΑΓΓΕΛΙΚΗ ΛΕΟΝΤΑΡΗ**

ΒΟΛΟΣ 2004

***Συναισθηματική νοημοσύνη και κοινωνική
συμπεριφορά παιδιών πρώτης σχολικής ηλικίας***

**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ & ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΗΣ
ΕΙΔΙΚΗ ΣΥΛΛΟΓΗ «ΓΚΡΙΖΑ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ»**

Αριθ. Εισ.: 2617/1
Ημερ. Εισ.: 04-03-2004
Δωρεά: _____
Ταξιθετικός Κωδικός: ΠΤ ΠΠΕ
2004
ΓΙΑ _____

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

004000072523

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Πρόλογος:.....σελ.: 2

Εισαγωγή:.....σελ.: 4

Κεφάλαιο 1: Θεωρητικό Υπόβαθρο

1.1 Τι είναι η Συναισθηματική Νοημοσύνη.....σελ.:6

1.2 Η ανάπτυξη της έννοιας της Συναισθηματικής Νοημοσύνης.....σελ.:10

1.3 Δύο είδη νοημοσύνης.....σελ.:12

1.4 Πώς μετριέται η Συναισθηματική Νοημοσύνη.....σελ.:13

1.5 Η Συναισθηματική Νοημοσύνη ως προβλεπτικός παράγοντας της επιτυχίας.....σελ.:14

1.6 Η σημασία των συναισθημάτων.....σελ.: 19

1.7 Ο κόσμος των συναισθημάτων των παιδιών.....σελ.:21

1.8 Συναισθηματική Νοημοσύνη και εκπαίδευση.....σελ.:25

1.9 Τα πέντε βασικά στάδια της Συναισθηματικής αγωγής.....σελ.:32

1.10 Η συναισθηματική αγωγή μπορεί να μειώσει τους κινδύνους που διατρέχουν τα παιδιά.....σελ.:36

1.11 Απαραίτητοι παράγοντες ενός «σωστού» εκπαιδευτικού συστήματος.....σελ.:41

1.12 Συμπέρασμα.....σελ.:45

Κεφάλαιο 2: Έρευνα

2.1 Μεθοδολογία - Ερωτηματολόγια.....σελ.:47

2.2 Διαδικασία της έρευνας.....σελ.:50

2.3 Σκοπός της έρευνας.....σελ.:51

2.4 Συμμετέχοντες.....σελ.:51

2.5 Αποτελέσματα έρευνας - Συζήτηση.....σελ.:55

Βιβλιογραφία.....σελ.:58

Παράρτημα.....σελ.:61

Πρόλογος

Η παρούσα εργασία αποτελεί το τελευταίο μέρος του κύκλου σπουδών μου στην Παιδαγωγική, που πραγματοποιήθηκε στο Παιδαγωγικό Τμήμα Προσχολικής Εκπαίδευσης, του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας, κατά τα έτη 1999 - 2003.

Το θέμα που με απασχόλησε και με οδήγησε στη διεξαγωγή της συγκεκριμένης μελέτης και έρευνας, είναι η σχέση της συναισθηματικής νοημοσύνης με την κοινωνική συμπεριφορά και πιο συγκεκριμένα, το ερώτημα κατά πόσο η κοινωνική συμπεριφορά των μαθητών είναι δυνατό να επηρεαστεί από τη συναισθηματική νοημοσύνη των δασκάλων τους. Η ενασχόληση και η συγκέντρωση υλικού για το συγκεκριμένο θέμα προέκυψε από το ενδιαφέρον μου για θέματα Ψυχολογίας γενικότερα.

Η εργασία αυτή χωρίζεται σε δύο μέρη, το θεωρητικό και το ερευνητικό. Στο θεωρητικό μέρος αναπτύσσονται τα όσα είναι βιβλιογραφικά γνωστά για τη συναισθηματική νοημοσύνη. Γίνεται λόγος για την αυτεπίγνωση και τον έλεγχο των παρορμήσεων, την επιμονή, το ζήλο, την αυτοενεργοποίηση, την ενσυναίσθηση και την κοινωνική προσαρμοστικότητα των παιδιών.

Στο δεύτερο μέρος της εργασίας, το ερευνητικό, γίνεται η παρουσίαση του δείγματος, των ερωτηματολογίων και της διαδικασίας διεξαγωγής της έρευνας και παρουσιάζονται τα αποτελέσματά της.

Τα συμπεράσματα που προέκυψαν από την έρευνα συμφωνούν σε γενικές γραμμές με τα συμπεράσματα που απορρέουν από παρεμφερείς έρευνες.

Θα ήθελα να εκφράσω τις ειλικρινείς και θερμές ευχαριστίες μου στην Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Ψυχολογίας του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας, κ. Αγγελική Λεονταρή, την υπεύθυνη για την επίβλεψη αυτής της εργασίας, η οποία σε όλη τη διάρκεια εκπόνησής της, με καθοδήγησε δίνοντάς μου τις απαραίτητες συμβουλές για την άρτια διεκπεραίωσή της, καθώς και την αναγκαία ηθική υποστήριξη.

Συγχρόνως, θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά όλους όσους συνέβαλαν στην ολοκλήρωση της εργασίας μου, ανάμεσα στους οποίους ιδιαίτερη θέση κατέχουν οι διευθυντές, οι δάσκαλοι, οι νηπιαγωγοί και οι μαθητές των σχολείων που συνεργάστηκαν πρόθυμα για τη διεξαγωγή της έρευνας. Η διαδικασία της έρευνας αν και χρονοβόρα και κουραστική, υπήρξε ιδιαίτερα επωφελής για εμένα. Με βοήθησε να εξοικειωθώ τόσο με τα προβλήματα και τις απαιτήσεις, όσο και τις ευχάριστες στιγμές της ερευνητικής διαδικασίας.

Εισαγωγή

Τα τελευταία χρόνια διαπιστώνεται μία στροφή του εκπαιδευτικού ενδιαφέροντος από το γνωστικό τομέα της εκπαίδευσης στα συναισθήματα, τις αξίες, τις πεποιθήσεις και άλλα σχετικά στοιχεία της προσωπικότητας του ατόμου. Διαφαίνεται ξεκάθαρα ότι τα συναισθήματα και η κατανόησή τους επηρεάζουν την κοινωνική συμπεριφορά των ανθρώπων.

Το σχολείο είναι ένας χώρος όπου συντελείται, μετά την οικογένεια, η κοινωνικοποίηση των παιδιών. Τα άτομα που αποτελούν το περιβάλλον τους, με τη συμπεριφορά τους επηρεάζουν την κοινωνικοποίηση των μικρών μαθητών. Η εκπαίδευση είναι ο κύριος φορέας αυτής της βαθμιαίας κοινωνικοποίησης. Όχι μόνο η εκπαίδευση με την τρέχουσα έννοια, δηλαδή η άμεση δράση των γονιών και του ενηλίκου γενικότερα πάνω στο παιδί, αλλά και η εκπαίδευση που γίνεται από τα ίδια τα παιδιά, είτε πρόκειται για σχέσεις ανάμεσα σε παιδιά της ίδιας ηλικίας, είτε για επίδραση των μεγαλύτερων πάνω στα μικρότερα.

Η κοινωνικοποίηση δεν πρέπει ωστόσο να αντιμετωπίζεται σαν ένα είδος αποτύπωσης του περιβάλλοντος πάνω στο παιδί, αλλά σαν κάτι που συνδέεται άρρηκτα με την εξέλιξη της νόησης

και του θυμικού και προϋποθέτει συμμετοχή και ενεργητικές απαντήσεις από το υποκείμενο.¹

¹ Μπερτ Ρέιμον – Ριβιέ. (1999). Η κοινωνική ανάπτυξη του παιδιού. Αθήνα: Εκδόσεις Καστανιώτη.

Κεφάλαιο 1: Θεωρητικό Υπόβαθρο

Η επιστήμη της ψυχολογίας αποτέλεσε το πεδίο έναρξης της μελέτης της συναισθηματικής νοημοσύνης. Εκπαιδευτικοί, ψυχολόγοι, ψυχίατροι, ειδικοί ανθρωπίνων πόρων και άλλοι άρχισαν να ενδιαφέρονται και το πεδίο της έρευνας σιγά σιγά μεγάλωσε. Σήμερα, δημοφιλή περιοδικά και άρθρα αναφέρονται στις δραστηριότητες του πεδίου αυτού ενώ διάφορες εφημερίδες δημοσιεύουν άρθρα σχετικά με την συναισθηματική νοημοσύνη. Οι διαφορετικές απόψεις όσων ασχολήθηκαν με αυτό το χώρο της επιστήμης, οδήγησαν σε έναν πλουραλισμό ορισμών της συναισθηματικής νοημοσύνης.²

1.1 Τι είναι η συναισθηματική νοημοσύνη

Στα τέλη της προηγούμενης δεκαετίας, όταν ο καθηγητής Ψυχολογίας του Πανεπιστημίου του Χάρβαρντ, Ντάνιελ Γκόλντμαν, ανέφερε τον όρο «συναισθηματική νοημοσύνη» και ο ψυχολόγος του Πανεπιστημίου της Πενσυλβανίας, Μάρτιν Σέλιγκμαν, σχεδίασε ένα πρότυπο τεστ για να «μετρήσει» το Δείκτη Συναισθηματικής Νοημοσύνης (Emotional Quotient), οι

² Ciarrochi J., Forgas P. J. and Mayer D. J. (2001). Emotional Intelligence In Everyday Life: A Scientific Inquiry. Philadelphia: Psychology Press.

γνώμες των ειδικών σχετικά με τη βαρύτητά της διχάστηκαν. Σήμερα, πολλοί επιστήμονες υποστηρίζουν ότι ο Δείκτης Συναισθηματικής Νοημοσύνης είναι ένας τρόπος μέτρησης της ικανότητας των ανθρώπων να αντιμετωπίζουν συναισθηματικές καταστάσεις και ήδη τα τεστ E.Q. χρησιμοποιούνται ως μέσο αξιολόγησης της ικανότητας αυτής.

Τι είναι όμως η συναισθηματική νοημοσύνη και τι «μετράει»; Σύμφωνα με τον Ντάνιελ Γκόλντμαν, ο όρος «συναισθηματική νοημοσύνη» περιλαμβάνει την ικανότητά μας να αναγνωρίζουμε τα συναισθήματά μας, να ελέγχουμε τις παρορμήσεις μας, να χρησιμοποιούμε τη λογική, να παραμένουμε ήρεμοι και αισιόδοξοι όταν ερχόμαστε αντιμέτωποι με τις αντιξοότητες της ζωής και να ακούμε με προσοχή τους άλλους.

Πέντε συγκεκριμένες παράμετροι χαρακτηρίζουν τη συναισθηματική νοημοσύνη:

- Η γνώση του εαυτού μας (η ικανότητά μας να κατανοούμε τα συναισθήματά μας).
- Η διαχείριση της ψυχικής διάθεσής μας (η ικανότητά μας να ελέγχουμε την πίεση, την κατάθλιψη και τον εκνευρισμό).
- Η κινητοποίηση του εαυτού μας (η ικανότητά μας να κινούμαστε θετικά για την επίτευξη κάποιου στόχου).

- Ο έλεγχος της παρόρμησης (η ικανότητά μας να αναβάλλουμε την ικανοποίηση μιας επιθυμίας για αργότερα, χάριν ενός στόχου).
- Πόσο ανοιχτοί είμαστε απέναντι στους άλλους (η ικανότητά μας να μπαίνουμε στη θέση του άλλου με καλόπιστη διάθεση).

Επομένως, όταν λέμε ότι ένα άτομο έχει συναισθηματική νοημοσύνη, εννοούμε ότι διαθέτει:

- ✓ ☒ Την Αυτό - επίγνωση: Να παρατηρείς τον εαυτό σου και να αναγνωρίζεις τα συναισθήματά σου. Να οικοδομείς ένα λεξιλόγιο συναισθημάτων. Να κατανοείς τη σχέση μεταξύ σκέψεων, συναισθημάτων και αντιδράσεων.
- ☒ Την προσωπική λήψη αποφάσεων: Να ελέγχεις τις πράξεις σου και να γνωρίζεις τις συνέπειές τους. Να είσαι σε θέση να κατανοείς αν η σκέψη ή το συναίσθημα κυβερνά μια σου απόφαση.
- ✓ ☒ Το χειρισμό των συναισθημάτων: Να παρακολουθείς τον «εσωτερικό διάλογο» για να συλλάβεις αρνητικά μηνύματα όπως είναι οι απογοητεύσεις και οι ματαιώσεις. Να συνειδητοποιείς τι υποκρύπτεται πίσω από ένα συναίσθημα (π.χ. η πίκρα πίσω από το θυμό). Να βρίσκεις τρόπους να ελέγχεις τους φόβους και τα άγχη, το θυμό και τη θλίψη.

✠ Τον έλεγχο του άγχους: Να γνωρίζεις την αξία της άσκησης, της ελεγχόμενης φαντασίωσης, των μεθόδων χαλάρωσης.

✠ Την ενσυναίσθηση: Να κατανοείς τα συναισθήματα και τις έννοιες των άλλων και να μπορείς να μπαίνεις στη θέση τους. Να σέβεσαι το γεγονός ότι οι άνθρωποι νιώθουν διαφορετικά για κάποια πράγματα.

✠ Την επικοινωνία: Να εκφράζεις με τρόπο αποτελεσματικό τα συναισθήματά σου: να είσαι ικανός να υποβάλεις εύστοχα τις σωστές ερωτήσεις, στο σωστό χρόνο, να είσαι καλός ακροατής. Να είσαι σε θέση να διακρίνεις μεταξύ των λεγομένων και των πράξεων κάποιου και των δικών σου προσωπικών αντιδράσεων και κρίσεων σχετικά μ' αυτό. Να στέλνεις θετικά μηνύματα αντί για κατηγορίες.

✠ Τη ρήξη της αυτοαπομόνωσης: Να εκτιμάς την ανοιχτή έκφραση των συναισθημάτων των άλλων και να εδραιώνεις την εμπιστοσύνη στις ανθρώπινες σχέσεις. Να γνωρίζεις πότε είναι ασφαλές να διακινδυνεύεις να μιλάς για τα προσωπικά σου συναισθήματα.

✠ Την ενόραση: Να ανακαλύπτεις τα πρότυπα που υπάρχουν στη συναισθηματική σου ζωή και στις αντιδράσεις σου. Να αναγνωρίζεις τα αντίστοιχα πρότυπα στους άλλους.

✠ Την αυτοαποδοχή: Να νιώθεις περήφανος και να βλέπεις τον εαυτό σου μέσα από ένα θετικό πρίσμα. Να αναγνωρίζεις τα

δυνατά και τα αδύνατά σου σημεία. Να είσαι σε θέση να αστείεύεις με τον εαυτό σου.

✠ Την προσωπική υπευθυνότητα: Να αναλαμβάνεις την ευθύνη, να αναγνωρίζεις τις συνέπειες των αποφάσεων και των πράξεών σου, να αποδέχεσαι τις διαθέσεις και τα συναισθήματά σου, να ολοκληρώνεις τα καθήκοντα που έχεις αναλάβει.

✠ Τη διεκδικητική στάση: Να γνωστοποιείς τις έγνοιες και τα συναισθήματά σου χωρίς θυμό αλλά και χωρίς παθητικότητα.

✠ Τη δυναμική της ομάδας: Συνεργασία. Να ξέρεις πότε και πώς να ηγηθείς και πότε να ακολουθείς τους άλλους.

✠ Τη λύση των συγκρούσεων: Να γνωρίζεις τρόπους για να λύσεις μια διαφωνία, που μπορεί να προκύψει με κάποιον συνάνθρωπό σου. Να βοηθήσεις ώστε να βγείτε κερδισμένοι και εσύ και η άλλη πλευρά κατά τη διαπραγμάτευση ενός συμβιβασμού.³

1.2 Η ανάπτυξη της έννοιας της συναισθηματικής νοημοσύνης

Οι θεωρίες για τη σχέση ανάμεσα στη σκέψη και τα

³ Goleman D. (1998) Η συναισθηματική νοημοσύνη: Γιατί το «EQ» είναι πιο σημαντικό από το «IQ»: Αθήνα:Ελληνικά Γράμματα. σελ.:412-413.

συναισθήματα εμφανίζονται αρκετά νωρίς. Κατά την περίοδο από το 1900 μέχρι το 1969, η μελέτη της νοημοσύνης και των συναισθημάτων αποτελούσαν ξεχωριστές επιστήμες. Δημιουργήθηκαν διάφορα τεστ για τη μέτρηση της νοημοσύνης των ανθρώπων ενώ στον τομέα των συναισθημάτων οι επιστήμονες προσπαθούσαν ακόμα να ξεκαθαρίσουν εάν είναι τα συναισθήματα που προκαλούν κάποιες συγκεκριμένες συμπεριφορές ή εάν η συμπεριφορά των ανθρώπων στις διάφορες εκδηλώσεις της καθημερινής ζωής είναι αυτή που γεννά συγκεκριμένα συναισθήματα.

Από το 1970 μέχρι το 1989 το ενδιαφέρον εστιάστηκε στο κατά πόσο η σκέψη και τα συναισθήματα αλληλοεπηρεάζονται. Υποστηρίχθηκε για παράδειγμα πως άνθρωποι οι οποίοι δέχονται τα συναισθήματά τους μπορεί να είναι πιο ρεαλιστικοί και οξυδερκείς από άλλους που δεν έχουν βιώσει έντονες καταστάσεις.⁴

Από το 1990 μέχρι το 1993 η συναισθηματική νοημοσύνη αποτέλεσε ένα ξεχωριστό αντικείμενο μελέτης και τα επόμενα χρόνια το ενδιαφέρον για τη συναισθηματική νοημοσύνη μεγάλωσε.

⁴ Ciarrochi J., Forgas P. J. and Mayer D. J. (2001). Emotional Intelligence In Everyday Life: A Scientific Inquiry. Philadelphia: Psychology Press.

1.3 Δύο είδη νοημοσύνης

Η ιδέα ότι η νοημοσύνη μπορεί να ενταχθεί στα συναισθήματα δεν έχει ακόμα διερευνηθεί.

Το σίγουρο όμως είναι ότι το συναίσθημα έχει μεγάλη σημασία για την αποτελεσματική σκέψη, τόσο γιατί μας οδηγεί να παίρνουμε σωστές αποφάσεις όσο και γιατί μας επιτρέπει απλώς να σκεφτόμαστε καθαρά. Η συναισθηματική ικανότητα καθοδηγεί λεπτό προς λεπτό τις αποφάσεις μας, συμβαδίζοντας με το λογικό νου, επιτρέποντας ή παρεμποδίζοντας την ίδια τη σκέψη. Με μια έννοια, έχουμε δύο διαφορετικά είδη νοημοσύνης: τη λογική και τη συναισθηματική. Το πώς τα πάμε στη ζωή καθορίζεται και από τα δυο.⁵

Σε κάθε κοινωνική επαφή μεταδίδουμε συναισθηματικά σήματα, τα οποία επηρεάζουν αυτούς που είναι κοντά μας. Όσο πιο κοινωνικά επαρκείς είμαστε, τόσο καλύτερα ελέγχουμε τα σήματα που στέλνουμε. Η συναισθηματική νοημοσύνη περιλαμβάνει το χειρισμό αυτής της ανταλλαγής.

Ασυνείδητα μιμούμαστε τα συναισθήματα που βλέπουμε να εκδηλώνονται από κάποιον άλλο, μέσα από μια ασυνείδητη κινητική μίμηση της έκφρασης του προσώπου του, των χειρονομιών του,

⁵ <http://nikilab.homestead.com/files/EQ.htm>

του τόνου της φωνής του και άλλων μη λεκτικών συναισθηματικών εκδηλώσεων.

Όταν δύο άνθρωποι αλληλεπιδρούν, η μετάδοση της διάθεσης κατευθύνεται από τον έναν που εκδηλώνει εντονότερα τα συναισθήματά του προς τον άλλον που είναι πιο παθητικός. Εντούτοις, μερικοί άνθρωποι είναι ιδιαίτερα ευαίσθητοι στη συναισθηματική μεταδοτικότητα.

Τα συναισθήματα επομένως είναι μεταδοτικά. Η μεταδοτικότητά τους συνήθως έχει δυσδιάκριτη μορφή, είναι μέρος της σιωπηλής αλληλεπίδρασης που υπάρχει σε κάθε ανθρώπινη επαφή. Μεταδίδουμε και συλλαμβάνουμε διαθέσεις, ο ένας από τον άλλο. Αυτή η συναισθηματική ανταλλαγή τυπικά επέρχεται σε ένα λεπτό, σχεδόν αδιόρατο επίπεδο.⁶

4 Πώς μετριέται η συναισθηματική νοημοσύνη

Η συναισθηματική νοημοσύνη δε μετριέται με τα κοινά συστήματα μέτρησης. Μετά το 1995, παρουσιάστηκε η ανάγκη δημιουργίας ειδικής κλίμακας για αυτό το σκοπό. Η διαφορά μεταξύ των προτεινόμενων κλιμάκων βασίζεται στο είδος ορισμού που ακολουθείται. Με αυτόν τον τρόπο, κλίμακες οι οποίες

⁶ Goleman D. (1998). Η συναισθηματική νοημοσύνη. Γιατί το «EQ» είναι πιο σημαντικό από το «IQ». Αθήνα: Ελληνικά γράμματα.

μετρούσαν το ευ ζην ταυτίστηκαν με αυτές της συναισθηματικής νοημοσύνης. Ακόμα, επικράτησε η άποψη, ότι ένα άτομο με υψηλό δείκτη νοημοσύνης δε σημαίνει απόλυτα, ότι θα έχει και υψηλό δείκτη συναισθηματικής νοημοσύνης.⁷

Ο δείκτης νοημοσύνης (IQ) και η συναισθηματική νοημοσύνη (EQ) (emotional intelligence) δεν είναι δύο αντικρουόμενες, αλλά μάλλον δύο ξεχωριστές ικανότητες, που όταν «συνεργάζονται» χαρακτηρίζουν τους ευτυχισμένους, επιτυχημένους ανθρώπους. Η δυνατότητα μέτρησής τους δεν είναι εύκολη.

1.5 Η συναισθηματική νοημοσύνη ως προβλεπτικός παράγοντας της επιτυχίας

Η πρώτη θεωρία πάνω στη συναισθηματική νοημοσύνη διατύπωσε απλά την ιδέα πως μία τέτοιου είδους νοημοσύνη μπορεί να υπάρξει. Έπρεπε να διερευνηθεί περαιτέρω το τι ακριβώς μπορεί να προβλέψει μία τέτοιου είδους νοημοσύνη.

Ειπώθηκε πως η συναισθηματική νοημοσύνη μπορεί να αποτελέσει σημαντικότερο παράγοντα επιτυχίας στη ζωή από ότι η νοημοσύνη. Παρόλα αυτά, πολλοί υποστήριξαν πως κάτι τέτοιο

⁷ Ciarrochi J., Forgas P. J. and Mayer D. J. (2001). Emotional Intelligence In Everyday Life: A

είναι απλά αδιανόητο αφού για πολλά χρόνια η ακαδημαϊκή επιτυχία συνδεόταν με το βαθμό νοημοσύνης. Ένας απλός τρόπος πρόβλεψης της επιτυχίας στη ζωή ενός ανθρώπου είναι τα χαρακτηριστικά της προσωπικότητάς του και η παραγωγικότητά του στην εργασία. Μετά από την κατά καιρούς επικράτηση διαφορετικών απόψεων και τις διενέξεις των ειδικών επιστημόνων μπορούμε να πούμε πως τελικά επικράτησε η άποψη πως η συναισθηματική νοημοσύνη μπορεί να αποτελέσει παράγοντα πρόβλεψης επιτυχίας στη ζωή, χωρίς όμως να είναι ο μόνος.⁸

Αυτό πιστοποιείται από το γεγονός ότι υπάρχουν πάμπολλες εξαιρέσεις στον κανόνα που λέει ότι ο Δ.Ν. προδιαγράφει την επιτυχία. Στην καλύτερη περίπτωση ο Δ.Ν. συμβάλλει κατά το 20% στους παράγοντες που καθορίζουν την επιτυχία στη ζωή.⁹

Η «άλλη» νοημοσύνη, η συναισθηματική νοημοσύνη, προφανώς καταλαμβάνει ένα σημαντικό ποσοστό από το υπόλοιπο 80%. Η συναισθηματική νοημοσύνη περιλαμβάνει ικανότητες, όπως να μπορείς να βρίσκεις κίνητρα για τον εαυτό σου και να αντέχεις τις απογοητεύσεις, να ελέγχεις την παρόρμηση και να χαλιναγωγείς την ανυπομονησία σου, να ρυθμίζεις σωστά τη

Scientific Inquiry. Philadelphia: Psychology Press.

⁸ Ciarrochi J., Forgas P. J. and Mayer D. J. (2001). Emotional Intelligence In Everyday Life: A Scientific Inquiry. Philadelphia: Psychology Press.

⁹ Fontana D. (1996). Ψυχολογία για Εκπαιδευτικούς. Αθήνα: Εκδόσεις Σαββάλα. Κεφ.: 5. Σελ.: 127 - 160.

διάθεσή σου και να εμποδίζεις την απογοήτευση να καταπνίξει την ικανότητά σου για σκέψη, να έχεις ενσυναίσθηση και ελπίδα.¹⁰

Ο Δ.Ν. λίγο μπορεί να ερμηνεύσει τη διαφορετική πορεία ανθρώπων με τις ίδιες περίπου προσδοκίες, την ίδια εκπαίδευση και τις ίδιες γενικά ευκαιρίες. Επομένως τα σχολεία δε θα πρέπει να στοχεύουν μόνο στη βελτίωση του δείκτη νοημοσύνης των μαθητών τους, αλλά και ενός άλλου δείκτη, αυτού της συναισθηματικής νοημοσύνης.

Η ακαδημαϊκή νοημοσύνη δεν προετοιμάζει στην πραγματικότητα για καμιά από τις θύελλες ή τις ευκαιρίες που η ζωή φέρνει στον άνθρωπο και όμως, παρόλο που ένας υψηλός Δ.Ν. δεν εγγυάται ευδαιμονία, φήμη ή ευτυχία στη ζωή, τα σχολεία μας και η παιδεία μας σε πολλές περιπτώσεις, συνεχίζουν να εστιάζουν την προσοχή στις ακαδημαϊκές δεξιότητες, αγνοώντας τη συναισθηματική νοημοσύνη, ένα σύνολο διακριτικών στοιχείων, που επίσης έχει απεριόριστη σημασία για το προσωπικό μας πεπρωμένο.¹¹

Άνθρωποι με υψηλό δείκτη νοημοσύνης μπορεί να χειρίζονται εντυπωσιακά άστοχα την προσωπική τους ζωή. Το συναισθηματικό ταλέντο είναι μία μετα - ικανότητα που καθορίζει πόσο καλά μπορούμε να χειριστούμε οποιαδήποτε ικανότητα διαθέτουμε και παρ' όλο που κάποιοι ισχυρίζονται ότι ο Δ.Ν. δεν

¹⁰ Σύμφωνα με το χαρακτηρισμό του Daniel Goleman.

¹¹ Fontana David. (1996). Ψυχολογία για Εκπαιδευτικούς. Αθήνα: Εκδόσεις Σαββάλα. Κεφ.: 5. Σελ.:127 - 160.

μπορεί να μεταβληθεί σημαντικά από την εμπειρία και την αγωγή, καίριες συναισθηματικές ικανότητες μπορούν πράγματι να διδαχθούν και να βελτιωθούν στα παιδιά.¹²

Φυσικά, υπάρχουν πολλοί δρόμοι για την επιτυχία στη ζωή και πολλά πεδία στα οποία άλλες δεξιότητες ανταμείβονται. Το συμπέρασμα όμως στο οποίο καταλήγουμε, είναι ότι η λογική καθοδηγείται από τα συναισθήματα και μπορεί και να πλημμυρίσει από αυτά. Επομένως μία στροφή ιδιαίτερης προσοχής στον κόσμο των συναισθημάτων μας γενικότερα και στον κόσμο των συναισθημάτων των παιδιών, μιλώντας αναφορικά για το εκπαιδευτικό σύστημα, κρίνεται σίγουρα ενδιαφέρουσα και απαραίτητη.

Δεξιότητες όπως η αυτεπίγνωση, η ενσυναίσθηση, ο συναισθηματικός αυτοέλεγχος, αποτελούν βασικά χαρακτηριστικά της συναισθηματικής νοημοσύνης και αν καλλιεργηθούν κατάλληλα από το στάδιο της πρώτης σχολικής ή ακόμα και της προσχολικής ηλικίας θα διαμορφώσουν ισχυρές προσωπικότητες και άτομα ικανά να αναλάβουν σημαντικές θέσεις στη ζωή τους ως ενήλικες.

Η συναισθηματική νοημοσύνη μπορεί να φανεί σημαντική και στη διαμόρφωση χαρακτήρα. Για παράδειγμα, ένα άτομο με υψηλό δείκτη είναι πιθανόν να παρουσιάσει μικρότερη επιθετικότητα κι άλλα τέτοιου είδους προβλήματα συμπεριφοράς σε σχέση με κάποιον με χαμηλό δείκτη.

¹² <http://nikilab.homestead.com/files/EQ.htm>

Συμπερασματικά, δύο αντίθετες απόψεις συγκρούονται στο χώρο της συναισθηματικής νοημοσύνης: η πρώτη υποστηρίζει πως τα συναισθήματα δεν αποτελούν συνδετικούς οδηγούς της ζωής και η δεύτερη, η ρομαντική ιδέα, η οποία υποστηρίζει πως ένα άτομο πρέπει να ακολουθεί την καρδιά του. Ίσως αυτές οι δύο αντικρουόμενες απόψεις μπορούν μέσα από τη συναισθηματική νοημοσύνη να συντελέσουν σε έναν υψηλότερο βαθμό κατανόησης των συναισθημάτων.

Όλα αυτά μοιάζουν λογικά αλλά δεν είναι ισχυρά αποδεικτικά στοιχεία του ότι η συναισθηματική νοημοσύνη είναι σημαντική πρακτικά ή επιστημονικά. Αντίθετα, κάποιοι ερευνητές και φιλόσοφοι έχουν αρχίσει την κριτική για την αξία της. Κάποιοι υποστηρίζουν ότι έχει απλά δωθεί ένα καινούριο όνομα σε ένα παλιό αξίωμα. Κάποιοι άλλοι, ότι η συναισθηματική νοημοσύνη δεν υπάρχει αλλά έχει επινοηθεί από τα ΜΜΕ ή τις μεγάλες επιχειρήσεις.¹³

Η έλλειψη της συναισθηματικής νοημοσύνης οδηγεί σε ανικανότητα μέσα στο κοινωνικό σύνολο ή σε απανωτές κοινωνικές αποτυχίες. Πράγματι, η απουσία της μπορεί να κάνει ακόμα και τους διανοητικά ευφυέστερους να αποτυγχάνουν στις σχέσεις τους και να χαρακτηρίζονται υπερόπτες, αντιπαθητικοί ή αναίσθητοι.

¹³ Ciarrochi J., Forgas P. J. and Mayer D. J. (2001). Emotional Intelligence In Everyday Life: A Scientific Inquiry. Philadelphia: Psychology Press.

1.6 Η σημασία των συναισθημάτων

Παρά όλους τους κοινωνικούς περιορισμούς που προβάλλουν πολλές φορές στην ελεύθερη έκφραση των συναισθημάτων, τα πάθη ανέκαθεν ξεπερνούσαν τη λογική. Αυτό το δεδομένο της ανθρώπινης φύσης προκύπτει από τη βασική αρχιτεκτονική δομή της νοητικής ζωής.¹⁴ Κάθε συναίσθημα παίζει ένα μοναδικό ρόλο. Ο θυμός, ο φόβος, η ευτυχία, η αγάπη, η έκπληξη, η αηδία, η λύπη, είναι εκδηλώσεις της ανθρώπινης καθημερινότητας.¹⁵

Ανάλογα πόσο εύκολα μπορεί ο κάθε άνθρωπος να εκδηλώσει αυτά τα συναισθήματα, στις κατάλληλες περιστάσεις και χωρίς να αισθάνεται φόβο ή και ντροπή για αυτά, είναι ίσως και ένα μέτρο για το πόσο ευτυχισμένος και ολοκληρωμένος ως προσωπικότητα είναι. Όλα τα συναισθήματα είναι, ουσιαστικά, προτροπές για δράση. Η ίδια η ρίζα της λέξης «συναίσθημα» (emotion, όπως αντίστοιχα στα λατινικά είναι το ρήμα *motere* = κινώ) υπονοεί ότι ενυπάρχει τάση για κίνηση, για δράση.

Ο συγκινησιακός - λογικός διχασμός προσεγγίζει τη λαϊκή διάκριση μεταξύ «καρδιάς» και «μυαλού». Το να γνωρίζεις ότι κάτι είναι σωστό «στην καρδιά σου» είναι ένας διαφορετικός τρόπος

¹⁴ Sharp Peter. (2001). *Nurturing Emotional Literacy*. London: David Fulton Publishers.

¹⁵ Daniel Goleman. (1998). «Η συναισθηματική νοημοσύνη. Γιατί το EQ είναι πιο σημαντικό από το IQ». Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

πεποίθησης – κατά κάποιο τρόπο, μια βαθύτερη μορφή σιγουριάς – από το να σκέφτεσαι με το λογικό μυαλό σου.

Αυτά τα δυο «μυαλά», το συγκινησιακό και το λογικό, λειτουργούν ως επί το πλείστον σε αгаστή συνεργασία, ταιριάζοντας τους τόσο διαφορετικούς τρόπους γνώσης που κατέχουν, για να καθοδηγούν τα βήματά μας στον κόσμο. Κανονικά, υπάρχει ισορροπία ανάμεσα στο συγκινησιακό και το λογικό νου, καθώς το συναίσθημα τροφοδοτεί και διαπλάθει τις λειτουργίες του λογικού νου και ο λογικός νους τελειοποιεί και μερικές φορές ασκεί βέτο στην επιρροή των συναισθημάτων. Σε πολλές ή και τις περισσότερες στιγμές αυτά τα μυαλά είναι εξαιρετικά συντονισμένα. Τα συναισθήματα είναι ουσιώδη για τη σκέψη και η σκέψη για τα συναισθήματα.¹⁶

Στο βαθμό που τα συναισθήματά μας παρεμποδίζουν ή βελτιώνουν την ικανότητα μας να σκεφτόμαστε και να προγραμματίζουμε, να εξασκούμαστε για ένα μακροπρόθεσμο στόχο ή να επιλύουμε προβλήματα, καθορίζουν τα όρια της ικανότητάς μας να χρησιμοποιούμε τις έμφυτες νοητικές μας ικανότητες και έτσι προσδιορίζουν πόσο καλά τα πάμε στη ζωή. Στο βαθμό που παρακινούμαστε από συναισθήματα ενθουσιασμού και χαράς για αυτό που κάνουμε ή από έναν κατάλληλο βαθμό άγχους, μας προτρέπουν στην επιτυχία. Επομένως η

¹⁶ Daniel Goleman. (1998). "Η συναισθηματική νοημοσύνη. Γιατί το EQ είναι πιο σημαντικό από το IQ". Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

συναισθηματική νοημοσύνη, είναι ένα χάρισμα, που επηρεάζει όλες τις άλλες ικανότητες, είτε διευκολύνοντας είτε παρεμποδίζοντάς τες.

1.7 Ο κόσμος των συναισθημάτων των παιδιών

Οι περισσότεροι γονείς έχουν έντονα συναισθήματα για τα παιδιά τους. Συγκινούνται με την παραμικρή τους επιτυχία και αγωνιούν καθώς τα βλέπουν να μεγαλώνουν. Συνειδητοποιούν ότι θα πρέπει να δείχνουν πολύ υπομονή για να αντιμετωπίσουν τις «περίεργες» καμιά φορά απαιτήσεις τους και είναι πρόθυμοι να τους προσφέρουν όση προσοχή χρειάζονται προκειμένου να αναπτυχθούν σωστά. Είναι πιθανό αρκετές φορές οι γονείς να νιώσουν απογοητευμένοι από τη συμπεριφορά των παιδιών τους. Σε συνεργασία με τους εκπαιδευτικούς μπορούν να δημιουργήσουν τις κατάλληλες συνθήκες ώστε τα παιδιά τους να αναπτύξουν όλες εκείνες τις δεξιότητες, νοητικές και συναισθηματικές, που θα τα βοηθήσουν να ανταπεξέλθουν στις απαιτήσεις της ζωής.¹⁷

Στην προσπάθειά τους να αναπτύξουν τη συναισθηματική νοημοσύνη των παιδιών, οι δάσκαλοι διαπιστώνουν και οι ίδιοι

αρκετά πράγματα αναφορικά με τα δικά τους συναισθήματα. Μαθαίνουν έτσι να φέρονται στα παιδιά με σεβασμό, απορρίπτοντας κάθε μορφή αυταρχισμού, ως μέθοδο εκπαίδευσης. Οι εκπαιδευτικοί πρέπει να κατανοήσουν πόσο σημαντικό είναι να αντιμετωπίζονται μέσα στο σχολείο όλοι, δάσκαλοι και παιδιά, ισότιμα. Έχουν υπάρξει διάφορες έρευνες που αποδεικνύουν ότι οι αλληλεπιδράσεις παιδιών και ενηλίκων επηρεάζουν μακροπρόθεσμα τη ζωή των παιδιών.¹⁸

Στόχος όλων, εκπαιδευτικών και γονιών, θα πρέπει να είναι η ανατροφή ενός ψυχικά υγιούς και ευτυχισμένου παιδιού και όχι απλά ενός υπάκουου, υποχωρητικού παιδιού. Οι εκπαιδευτικοί με υψηλή συναισθηματική νοημοσύνη που διδάσκουν τα παιδιά με αυτό τον τρόπο έχουν ένα επιπρόσθετο πλεονέκτημα στην προσπάθειά τους να αναθρέψουν υπεύθυνα παιδιά, χρήσιμα μέλη για την κοινωνία, επιτυχημένα σε ό,τι και αν καταπιάνονται, με μεγάλες ικανότητες, που θα ξέρουν να απολαμβάνουν τη ζωή τους και θα έχουν επιτυχημένες διαπροσωπικές σχέσεις.

Η αγάπη των δασκάλων για τα παιδιά είναι το πρώτο βήμα για μια επιτυχημένη σχέση δασκάλας - παιδιών, αλλά είναι ένα μόνο βήμα. Πολλοί εκπαιδευτικοί που ασχολούνται με τα παιδιά και τις ανησυχίες τους και δείχνουν ενδιαφέρον για αυτά, δεν ξέρουν ποια είναι η σωστή αντιμετώπιση του θυμού, της λύπης ή

¹⁸ Parsons T. (1956). Family Structure and the Socialization of the Child. Bales R. F.

¹⁹ Gottman John. (2000). Ένας πρακτικός οδηγός για γονείς. Η συναισθηματική Νοημοσύνη των παιδιών. Πώς να μεγαλώσουμε παιδιά με συναισθηματική νοημοσύνη. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

του φόβου των παιδιών. Φαίνεται να χρειάζονται «εκπαίδευση» ακριβώς για αυτές τις περιπτώσεις. Το σημαντικότερο είναι βέβαια, ότι τώρα πια οι περισσότεροι, γονείς και δάσκαλοι, έχουν επίγνωση ότι αυτό που χρειάζονται τα παιδιά για να γίνουν «σωστοί άνθρωποι» είναι αγάπη, κατανόηση, σεβασμός και διάλογος και όχι τιμωρίες και αυστηρότητα.

Ίσως περισσότερο παρά ποτέ κρίνεται στην εποχή μας απαραίτητη ανάγκη η ανάπτυξη της συναισθηματικής νοημοσύνης των παιδιών. Οι έφηβοι κυρίως δείχνουν να αντιμετωπίζουν σημαντικά προβλήματα γεγονός που μας κάνει να σκεφτούμε ότι ίσως όταν ήταν παιδιά δεν ήταν δέκτες συναισθηματικής αγωγής. Αυτό κάνει ακόμα πιο ξεκάθαρη τη σημασία της για τη σωστή ψυχική και συναισθηματική ανάπτυξη των παιδιών. Οι εκπαιδευτικοί θα πρέπει να κάνουν προσπάθειες να αυξήσουν τις συναισθηματικές δεξιότητες των παιδιών.¹⁹ Υπάρχουν στη σύγχρονη εποχή αρκετά παιδιά που είναι νευρικά, ευερέθιστα, κακόκεφα, μελαγχολικά, μοναχικά. Οι εκπαιδευτικοί καλούνται να βρουν τον τρόπο για να τα ξεπεράσουν όλα αυτά και αυτός δεν είναι άλλος από την προσπάθεια για ανάπτυξη της συναισθηματικής νοημοσύνης. Πρώτα της δικιάς τους και κατ' επέκταση, των παιδιών.

¹⁹ Gottman John. (2000). Ένας πρακτικός οδηγός για γονείς. Η συναισθηματική Νοημοσύνη των παιδιών. Πώς να μεγαλώσουμε παιδιά με συναισθηματική νοημοσύνη. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Ακόμα και τα μικρά παιδιά στην εποχή μας ασχολούνται και ανησυχούν για θέματα που σε παλιότερες εποχές έμοιαζαν τόσο μακριά από την ηλικία τους. Η νέα πραγματικότητα υποχρεώνει τους γονείς να δουλεύουν περισσότερο, να αναλαμβάνουν πολλές ευθύνες, να έχουν συνεχώς λιγότερο χρόνο που να μπορούν να τον αφιερώσουν κάπου αλλού εκτός από τη δουλειά τους. Είναι κατανοητό ότι ο χρόνος που οι γονείς έχουν να αφιερώσουν στα παιδιά τους συνεχώς μειώνεται. Παρόλ' αυτά πρέπει να βρίσκουν κάποια στιγμή της ημέρας που θα είναι ήρεμοι και θα μπορούν να ασχοληθούν με τα παιδιά τους. Καλό είναι να ορίζουν κάποια συγκεκριμένη στιγμή που θα το κάνουν αυτό και να τηρούν τις υποσχέσεις τους. Οι δάσκαλοι των πρώτων τάξεων του δημοτικού σχολείου και πολύ πιο εύκολα ίσως, οι νηπιαγωγοί, καλούνται να παίξουν το ρόλο που αρκετοί γονείς λόγω των συνθηκών της καθημερινότητας δεν μπορούν. Πράγματι, η συναισθηματική διαπαιδαγώγηση στα πλαίσια της οικογένειας ή του σχολείου επηρεάζει θετικά τη συναισθηματική νοημοσύνη και την ψυχική υγεία των παιδιών.

Ο John Gottman²⁰ διαφοροποιείται από τις θεωρίες γονεϊκής διαπαιδαγώγησης των προηγούμενων δεκαετιών, που εστιάζονταν στην αντιμετώπιση της προβληματικής συμπεριφοράς των παιδιών. Δίνει έμφαση στις συναισθηματικές αλληλεπιδράσεις

²⁰ Gottman John. (2000). Ένας πρακτικός οδηγός για γονείς. Η συναισθηματική Νοημοσύνη των παιδιών. Πώς να μεγαλώσουμε παιδιά με συναισθηματική νοημοσύνη. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

που αναπτύσσονται μέσα στην οικογένεια και προτείνει πρακτικούς τρόπους και στρατηγικές συναισθηματικής διαπαιδαγώγησης.

1.8 Συναισθηματική νοημοσύνη και εκπαίδευση

Ένας από τους στόχους του σχολείου θα πρέπει να είναι (και τα τελευταία χρόνια είναι), η επίτευξη της ελεύθερης (όχι όμως ασύδοτης) έκφρασης των συναισθημάτων, όλων όσων συμμετέχουν στην εκπαιδευτική διαδικασία. Προκειμένου να επιτευχθεί αυτό, δίνεται στα παιδιά η δυνατότητα, ήδη από την προσχολική ηλικία, ενεργής συμμετοχής στη μάθηση. Παραμερίζεται το δασκαλοκεντρικό πρότυπο και δίνεται έμφαση στη συνεργασία και στο διάλογο.

Στόχος του σχολείου είναι η ολόπλευρη ανάπτυξη του παιδιού. Γνωστική, κοινωνική, συναισθηματική, αισθητική. Για να επιτευχθεί αυτή, το σχολείο θα πρέπει να είναι οργανωμένο και διαμορφωμένο έτσι ώστε να παρέχει στα παιδιά ασφάλεια, να τα κάνει να νοιώθουν ευχαριστημένα και εν τέλει, να τα κάνει να αισθάνονται χαρούμενα.²¹

Τα παιδιά θέλουν και πρέπει, να αισθάνονται ότι τα εκτιμούν, τα παραδέχονται, τα κατανοούν. Οι εκπαιδευτικοί επομένως οφείλουν να σέβονται την προσωπικότητα και τα

²¹ Βρεττός Γ. Ε. (1994). Μη λεκτική συμπεριφορά και επικοινωνία στη σχολική τάξη. Θεσσαλονίκη: Art of text.

συναισθήματά τους, τους ρυθμούς ανάπτυξης του κάθε παιδιού, να προάγουν τις ιδιαίτερες ικανότητες, δεξιότητες, κλίσεις, να είναι ενάντια στην ομοιομορφία, στην ισοπέδωση καθώς και στις συγκρίσεις. Έτσι τα παιδιά θα αναπτύξουν την αυτοεκτίμηση και την αυτοπεποίθησή τους, θα έχουν θετική στάση απέναντι στις δραστηριότητες που λαμβάνουν χώρα στο σχολείο, θα αναλαμβάνουν πρωτοβουλίες, θα αναπτύσσουν τη δημιουργικότητα και τις ιδιαίτερες κλίσεις τους.²²

Το σχολείο θα πρέπει ακόμα να κάνει τα παιδιά να αισθάνονται ότι είναι ενεργά μέρη του κοινωνικού συνόλου. Αυτό καλύπτει την ανάγκη τους να ανήκουν σε μία ομάδα. Επομένως στους χώρους του σχολείου θα πρέπει να καλλιεργείται η συνεργασία και η ανταλλαγή απόψεων που προάγει την κριτική ικανότητα των παιδιών. Να ενθαρρύνεται η ενεργητική συμμετοχή και η υπευθυνότητα που παράγει τις ανθρωπιστικές αξίες και να κτίζεται η συναισθηματική νοημοσύνη που προάγει την αυτογνωσία και τον έλεγχο των παρορμήσεων. Έτσι τα παιδιά θα αναπτύξουν αλληλοσεβασμό, συνεργασία, αυτοπειθαρχία, υπευθυνότητα, κοινωνικότητα, κριτική ικανότητα και κυρίως την προσωπικότητά τους σε σχέση με το κοινωνικό σύνολο και τη γνώση της κοινωνικής συμπεριφοράς.²³

²² Φράγκου Χ. Π., (1999). Ψυχοπαιδαγωγική. θέματα παιδαγωγικής ψυχολογίας, παιδείας, διδακτικής και μάθησης. Αθήνα: Gutenberg: Παιδαγωγική σειρά.

²³ Γκότοβος Α. Ε. (1997). Παιδαγωγική αλληλεπίδραση. Επικοινωνία και κοινωνική μάθηση στο σχολείο. Αθήνα: Gutenberg.

Το σχολείο λοιπόν πάντα μαζί με την οικογένεια είναι το περιβάλλον όπου τα παιδιά θα πρέπει να μπορούν να εκφράζονται ελεύθερα. Αυτό που τίθεται ως ερώτημα είναι αν βοηθά τα παιδιά να γνωρίσουν τα συναισθήματά τους και να μάθουν να τα χειρίζονται και αν οι εκπαιδευτικοί είναι σε θέση να τους τα «διδάξουν».

Σύμφωνα με τον Μπάζιλ Μπερνστάιν, κάθε εκπαίδευση διακρίνεται στο Περιεχόμενο (τι διδάσκεται), την Παιδαγωγική (το πώς διδάσκεται) και την Αξιολόγηση (τα κριτήρια που καθορίζουν την επιτυχία ή αποτυχία των παραπάνω). Η παιδαγωγική παράδοση που έχει επικρατήσει στις μέρες μας, είναι αυτή της μαθητοκεντρικής εκπαίδευσης, σε αντίθεση με τη δασκαλοκεντρική που επικρατούσε παλαιότερα. Κάνοντας μία «ιστορική αναδρομή» παρατηρούμε ότι μέχρι το διαφωτισμό, η εκπαίδευση θεωρείται «εκστρατεία» των ενηλίκων (των εκπαιδευτών) ενάντια στις φυσικές έξεις των μαθητευομένων. Σε αντίθεση με αυτή την αντίληψη και στο πνεύμα του διαφωτιστικού νατουραλισμού, ορισμένοι διανοητές αντιλαμβάνονται τον άνθρωπο ως ένα «φύσει» φιλομαθές ων. Σύμφωνα με τις αντιλήψεις αυτές, η μάθηση θα επιτευχθεί αν αφεθεί ο άνθρωπος ελεύθερος να αξιοποιήσει την ερευνητική και φιλομαθή του φύση. Οι Λοκ («Δοκίμιο Περί της Ανθρώπινης Κατανόησης») και Ρουσσώ («Αιμίλιος») συνέγραψαν το 18^ο αιώνα έργα που πρόβαλαν «μαθητοκεντρικές» αντιλήψεις.

Ο Τζον Ντιούι, θεώρησε το σχολείο ως ένα χώρο κοινοτικής ζωής που στοχεύει στη μάθηση. *« Η εκπαίδευση είναι ζωή η ίδια και όχι προετοιμασία για μία μελλοντική ζωή».*²⁴

Η Μαρία Μοντεσσόρι, δήλωσε χαρακτηριστικά *«Μελέτησα τα παιδιά και εκείνα με δίδαξαν πώς να τα εκπαιδεύσω».* Υποστήριζε ότι κάθε παιδί είναι διαφορετικό και θα πρέπει να διδάσκεται ανάλογα με τις δυνατότητες, τις ιδιαιτερότητες, τα ατομικά του ενδιαφέροντα.²⁵

Ο Οβίντ Ντεκρολί, υποστήριζε ότι στόχος του σχολείου δεν είναι η «διδασκαλία» αλλά η «εκπαίδευση». *«Δεν πρόκειται για τη διδασκαλία της ανάγνωσης, της γραφής ή της μέτρησης, που είναι δευτερεύοντα. Το σημαντικό είναι η ζωή του παιδιού, το πώς θα μετατραπεί σε άνθρωπο».*

Ο Άρθουρ Νιλ μετατόπισε τον άξονα της αγωγής από τη μάθηση στην ευτυχία του παιδιού. Ο Πάουλο Φρέιρε υποστήριζε ότι η παιδαγωγική του αλφαριθμητισμού δεν είναι δυνατό να πραγματοποιηθεί αν η γραφή και η ανάγνωση δε φορτίζονται συναισθηματικά από τα βιώματα των μαθητευομένων και αν δε μεταβάλουν τον κόσμο με έναν τρόπο που να έχει νόημα για τους μαθητευόμενους.²⁶

²⁴ <http://www.siu.edu/~deweyctr/index.html> Η σελίδα του κέντρου σπουδών Ντιούι που εδρεύει στο Νότιο Ιλλινόι των ΗΠΑ. Παρουσιάζονται κείμενα και πληροφορίες που αφορούν στο έργο του Ντιούι.

²⁵ <http://www.montessori.org/librar/mariawho.htm> Βιογραφία της Μοντεσσόρι και πλούσιο φωτογραφικό υλικό που αφορά την ίδια και τη μέθοδό της.

²⁶ <http://www.uni.edu/mulfolet/freire.html> :Παραθέτει κείμενα που παρουσιάζουν και αξιολογούν το έργο του Φρέιρε και τη σημερινή του επιρροή.

Όλοι οι παιδαγωγοί που υποστήριζαν το μαθητοκεντρισμό, έδιναν μεγάλη σημασία στην προσωπικότητα των παιδιών, στο συναισθηματικό τους κόσμο. Δεν τους ενδιέφερε να μεταδώσουν απλά κάποιες γνώσεις στους μαθητές τους, αλλά ασχολήθηκαν και με τον εσωτερικό τους κόσμο, με τις ανάγκες τους, τα ενδιαφέροντά τους, τις ανησυχίες τους. Κατηγορήθηκαν ότι ξεπέρασαν τα «θεσμοθετημένα όρια» και ίσως έφθασαν στο σημείο να χάσουν τον έλεγχο με τα παιδιά. Οι παραπάνω παιδαγωγοί έβαλαν τις βάσεις για την εξέλιξη των εκπαιδευτικών συστημάτων και μίλησαν για το συναισθηματικό κόσμο των παιδιών και τις πραγματικές τους ανάγκες.

Οι εκπαιδευτικοί, που για πολύ καιρό ένιωθαν δυσαρεστημένοι από τις απογοητευτικές επιδόσεις των παιδιών στην αριθμητική και την ανάγνωση, συνειδητοποιούν σήμερα την ύπαρξη μιας διαφορετικής και περισσότερο ανησυχητικής μειονεξίας: της συναισθηματικής αγραμματοσύνης. Οι εκπαιδευτικοί που ενδιαφέρονται πραγματικά για τους μαθητές τους και κυρίως οι δάσκαλοι στα πρώτα χρόνια της μαθητικής ζωής των παιδιών, θα πρέπει να ψάχνουν για τις μεθόδους και τις τεχνικές εκείνες που θα αυξάνουν την αυτεπίγνωση των μαθητών τους και θα τους βοηθούν να γνωρίσουν και να αξιοποιήσουν τις ιδιαιτερότητές τους.²⁷

²⁷ <http://nikilab.homestead.com/files/EQ.htm>

Δε θα πρέπει να παρασύρονται απλά από τον υψηλό δείκτη νοημοσύνης κάποιων μαθητών τους αλλά και να παρατηρούν προσεκτικά το πώς κινούνται όλα τα παιδιά στο χώρο του σχολείου, πως αλληλεπιδρούν μεταξύ τους, πως παίζουν ή πως φέρνουν εις πέρας ομαδικές εργασίες.

Ένας δάσκαλος που συζητάει με τους μικρούς του μαθητές όταν τους βλέπει να είναι θυμωμένοι, χαρούμενοι, μελαγχολικοί, ανήσυχoi, ρωτώντας τους τι νιώθουν, τι σκέφτονται, τι θα ήθελαν να κάνουν, είναι ένας δάσκαλος που μεγαλώνει παιδιά με συναισθηματική νοημοσύνη.²⁸

Η αδυναμία επικοινωνίας του δασκάλου με τους μαθητές του και η συντήρηση της κακής συναισθηματικής κατάστασης των παιδιών, μετά από έναν καβγά για παράδειγμα, είναι πιθανό να οδηγήσουν τα παιδιά σε απομόνωση και κοινωνικά προβλήματα, άγχος και κατάθλιψη, προβλήματα στη συγκέντρωση προσοχής ή στη σκέψη, εγκληματικότητα και επιθετικότητα.

Τα παιδιά λοιπόν πρέπει να διαπαιδαγωγούνται με βάση τη «συναισθηματική αγωγή». Τα πέντε στάδια της συναισθηματικής αγωγής είναι : η επίγνωση των συναισθημάτων του παιδιού, η εκδήλωση του συναισθήματος ως ευκαιρία για οικειότητα και καθοδήγηση, η ενσυναισθητική ακρόαση και η αναγνώριση των συναισθημάτων των παιδιών, η βοήθεια στο παιδί προκειμένου να

²⁸ Teaching emotional literacy with "Rainbow Kids", an interview with author Barbara Porro, Emotional Intelligence Network

εκφράσει λεκτικά τα συναισθήματά του και ο καθορισμός ορίων και η βοήθεια για την επίλυση των προβλημάτων.²⁹

Για να επιτευχθεί η συναισθηματική ανάπτυξη των παιδιών, απαιτείται ισχυρός συναισθηματικός δεσμός ενηλίκων - παιδιών. Όταν οι εκπαιδευτικοί δείχνουν ενσυναίσθηση στα παιδιά και τα βοηθούν να αντιμετωπίσουν τα αρνητικά τους συναισθήματα, όπως είναι ο θυμός, ο φόβος και η λύπη δημιουργούν ισχυρούς δεσμούς ανάμεσά τους. Σε καμία περίπτωση δε σημαίνει ότι οι εκπαιδευτικοί που ακολουθούν τη συναισθηματική αγωγή, δε θέτουν όρια και κανόνες στα παιδιά. Απλά τα παιδιά μαθαίνουν να είναι υπάκουα, όχι από το φόβο τιμωριών αλλά από σεβασμό για τους μεγαλύτερους τους. Επομένως οι συναισθηματικές αλληλεπιδράσεις μέσα στην σχολική αίθουσα γίνονται θεμέλιο για τη δημιουργία υπεύθυνων ατόμων.³⁰

²⁹ Gottman John. (2000). Ένας πρακτικός οδηγός για γονείς. Η συναισθηματική Νοημοσύνη των παιδιών. Πώς να μεγαλώσουμε παιδιά με συναισθηματική νοημοσύνη. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

1.9 Τα πέντε βασικά στάδια της συναισθηματικής αγωγής

Ο Gottman (2000) αναφέρει ότι η ενσυναίσθηση είναι το θεμέλιο της συναισθηματικής αγωγής. Τονίζει ότι είναι πολύ βασικό τα παιδιά να μεγαλώνουν σε ένα σπίτι και κατ' επέκταση σε ένα σχολείο, όπου οι γονείς και οι δάσκαλοι δείχνουν ότι τα καταλαβαίνουν και δεν περιμένουν από αυτά να είναι πάντα κεφάλια, χαρούμενα και ήρεμα. Οι ενήλικες οφείλουν να δείχνουν στα παιδιά ότι η λύπη και ο θυμός δεν είναι σε καμία περίπτωση σημάδια αποτυχίας ή ενδείξεις μιας επερχόμενης καταστροφής.³¹

Ως πρώτο στάδιο της συναισθηματικής αγωγής ο Gottman αναφέρει την επίγνωση των συναισθημάτων του παιδιού. Για να μπορέσουν οι ενήλικες να νιώσουν τα παιδιά, θα πρέπει πρώτα να έχουν επίγνωση των δικών τους συναισθημάτων. Έτσι, αναφέρει τον όρο «συναισθηματική επίγνωση». Κάτι τέτοιο δε σημαίνει φυσικά να έχουν την καρδιά τους σε συνεχή διαθεσιμότητα, ούτε να εγκαταλείψουν τις άμυνές τους.

Ως δεύτερο στάδιο αναφέρεται η εκδήλωση του συναισθήματος ως ευκαιρία για οικειότητα και καθοδήγηση. Ο ρόλος των δασκάλων περικλείει τις έννοιες «ευκαιρία» και «κρίση». Οι κρίσεις που μπορούν να ξεσπάσουν σε μία σχολική

αίθουσα είτε πρόκειται για πολύ απλά πράγματα όπως για ένα μπαλόνι που έσκασε είτε για κάτι πιο σημαντικό μπορούν να αποτελέσουν ευκαιρίες για ενσυναίσθηση, εδραίωση οικειότητας με τα παιδιά και για διδασκαλία τρόπων χειρισμού των συναισθημάτων τους.

Το τρίτο στάδιο περιλαμβάνει την ενσυναισθητική ακρόαση και την αναγνώριση των συναισθημάτων των παιδιών. Από τη στιγμή που οι ενήλικες καταλαβαίνουν τότε μία κατάσταση ενέχει ευκαιρίες για οικοδόμηση οικειότητας και για διδασκαλία τρόπων επίλυσης προβλημάτων, τότε είναι έτοιμοι για το στάδιο της ακρόασης με ενσυναίσθηση.

Ως τέταρτο στάδιο ορίζεται η βοήθεια στο παιδί προκειμένου να εκφράσει λεκτικά τα συναισθήματά του. Πρόκειται για ένα εύκολο αλλά εξαιρετικά σημαντικό βήμα στη συναισθηματική αγωγή. Οι εκπαιδευτικοί πρέπει να βοηθούν τα παιδιά να εκφράσουν λεκτικά τα συναισθήματά τους, όπως ακριβώς τα βιώνουν. Αναγκαίο είναι να τα βοηθούν να εκφράζουν όχι μόνο τα ευχάριστα αλλά και τα δυσάρεστα συναισθήματά τους, όπως είναι αυτό της ζήλιας. Οφείλουν να βοηθούν τα παιδιά να αποσαφηνίζουν το πρόβλημά τους, να είναι σε θέση δηλαδή να προσδιορίσουν αν νιώθουν ένταση, ανησυχία, είναι πληγωμένα, θυμωμένα, λυπημένα, φοβισμένα. Τα παιδιά επιτυγχάνουν έτσι να

⁸¹ Gottman John. (2000). Ένας πρακτικός οδηγός για γονείς. Η συναισθηματική Νοημοσύνη των παιδιών. Πώς να μεγαλώσουμε παιδιά με συναισθηματική νοημοσύνη. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

μεταβάλλουν το τρομακτικό για αυτά συναίσθημά τους σε κάτι συγκεκριμένο, που έχει υπόσταση και μπορεί να είναι κομμάτι της καθημερινής τους ζωής.

Το πέμπτο τέλος στάδιο αναφέρεται στον καθορισμό των ορίων και στη βοήθεια για την επίλυση των προβλημάτων. Από τη στιγμή που οι εκπαιδευτικοί είναι ικανοί να ακούν προσεκτικά τα παιδιά και να τα βοηθούν να κατονομάσουν τα συναισθήματά τους έχουν ήδη κατακτήσει μία διαδικασία επίλυσης προβλημάτων. Η διαδικασία αυτή μπορεί να περιλαμβάνει έως και πέντε διαφορετικά στάδια. Οι δάσκαλοι δηλαδή μαζί με τα παιδιά, θέτουν όρια, καθορίζουν τους στόχους, σκέφτονται τις πιθανές λύσεις, εκτιμούν τις προτεινόμενες λύσεις και βοηθούν τα παιδιά να επιλέξουν μία λύση.

Μία από τις σημαντικότερες ίσως, στρατηγικές της συναισθηματικής νοημοσύνης είναι το να αποφεύγουν οι δάσκαλοι τις υπερβολικές επικρίσεις και τα ταπεινωτικά σχόλια ή το χλευασμό. Σύμφωνα με τις έρευνες του Gottman οι προσβολές είναι ιδιαίτερα επιζήμιες για την επικοινωνία μεταξύ ενηλίκων και παιδιών και ακόμα περισσότερο για την αυτοεκτίμηση των παιδιών.

Στο χώρο του σχολείου, οι κριτικές από το δάσκαλο ή τη νηπιαγωγό στους μικρούς μαθητές, αρκετές φορές, ξεστομίζονται σαν προσωπικές επιθέσεις παρά σαν παράπονα που μπορούν να αντιμετωπιστούν. Αυτή η συμπεριφορά γίνεται η αιτία για τήρηση αμυντικής στάσης και για άρνηση των ευθυνών και τελικά, για την

υπεκφυγή ή την πικραμένη παθητική αντίσταση που προέρχεται από την αίσθηση ότι οι άνθρωποι υπέστησαν μια άδικη μεταχείριση. Πράγματι, μια από τις πιο κοινότοπες μορφές καταστροφικής κριτικής στο χώρο του σχολείου, είναι η γενικευμένη αόριστη δήλωση του τύπου: «Τα έκανες μούσκεμα», που διατυπώνεται με απότομο, σαρκαστικό και θυμωμένο ύφος και δεν αφήνει περιθώρια απάντησης, πολύ δε λιγότερο προτείνει οποιαδήποτε βελτίωση. Ο μαθητής που δέχεται αυτού του είδους την κριτική νιώθει οργή και απελπισία.

Οι μαθητές που για κάποια «ζαβολιά», δέχθηκαν την οργή του δασκάλου, αντιδρούν τις πιο πολλές φορές με αμυντική στάση, με δικαιολογίες ή με την άρνηση της ευθύνης από μέρους τους.

Αλλά και η σκληρή κριτική του δασκάλου, όταν οι μαθητές δεν κατανοούν τα μαθήματά τους, προκαλεί τόση απογοήτευση στους αποδέκτες της, που παύουν πια να προσπαθούν και το χειρότερο, δηλώνουν ότι δε νιώθουν πια ικανοί να κάνουν τίποτα σωστό.³²

³² Πολεμικός Ν. , Κοντάκος Α. (επιμ.). Η μη λεκτική επικοινωνία. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

1.10 Η συναισθηματική αγωγή μπορεί να μειώσει τους κινδύνους που διατρέχουν τα παιδιά

Ένα από τα θέματα που περιλαμβάνει η συναισθηματική αγωγή, είναι και η στάση των ενηλίκων απέναντι στα αρνητικά συναισθήματα των παιδιών. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα των ερευνών του Gottman αρκετοί ενήλικες θεωρούν ότι τα παιδιά είναι αστεία όταν θυμώνουν. Παρόλο όμως που πράγματι η εικόνα ενός μικρού παιδιού που εκφράζει ένα έντονο συναίσθημα μπορεί να μας κάνει να χαμογελάσουμε, οι δάσκαλοι θα πρέπει να είναι πολύ προσεκτικοί στον τρόπο που αντιμετωπίζουν παρόμοιες καταστάσεις.

Σύμφωνα με τον Gottman, η συναισθηματική αγωγή συνδέεται με τον αυτοέλεγχο. Μία ακόμα από τις θετικές συνέπειές της είναι ότι μπορεί να λειτουργήσει ως ρυθμιστής και να δώσει στα παιδιά τη δυνατότητα να ελέγχουν τα συναισθήματά τους.

Η έννοια της συναισθηματικής αγωγής είναι απλή και βασίζεται στην κοινή λογική. Έχει τις ρίζες τις στα αισθήματα αγάπης και ενσυναίσθησης των ενηλίκων για τα παιδιά. Το γεγονός βέβαια ότι ένας δάσκαλος αγαπά τα παιδιά του δε διαβεβαιώνει ότι έχει έμφυτη και τη συναισθηματική αγωγή. Ακόμα και αν έχει υιοθετήσει μία θετική προσέγγιση στη διαπαιδαγγωγή τους δε

σημαίνει ότι αυτόματα προσφέρει στα παιδιά συναισθηματική αγωγή. Η συναισθηματική αγωγή θεωρείται τέχνη.³³

Οι «αποστασιοποιημένοι» ενήλικες, πολλές φορές μένουν έκπληκτοι όταν κάποιος τους απευθύνει αυτό το χαρακτηρισμό. Οι δάσκαλοι που ανήκουν σε αυτή την κατηγορία μπορεί να λατρεύουν τα παιδιά και να τους αφιερώνουν πολύ χρόνο. Παρόλα αυτά το λάθος τους είναι το ότι όποτε για παράδειγμα τα παιδιά είναι λυπημένα, αυτοί κάνουν ό,τι μπορούν για να τα ηρεμήσουν. Τα παίρνουν στην αγκαλιά τους και τα ρωτούν αν χρειάζονται κάτι ή αν έχουν κάποια ιδιαίτερη επιθυμία. Έτσι όμως το μόνο που δείχνουν ότι προσπαθούν να κάνουν είναι να ξεγελάσουν τα παιδιά και να τα αποπροσανατολίσουν σε σχέση με τα συναισθήματά τους.

Οι «επικριτικοί - αποδοκιμαστικοί» ενήλικες, έχουν πολλά κοινά σημεία με τους «αποστασιοποιημένους» με κάποιες μικρές διαφορές. Οι δάσκαλοι που ανήκουν σε αυτή την κατηγορία είναι ιδιαίτερα προσβλητικοί και δε δείχνουν καμία ενσυναίσθηση όταν περιγράφουν τις συναισθηματικές εμπειρίες των παιδιών. Όχι μόνο αγνοούν, αλλά και αρνούνται, υποβαθμίζουν και απορρίπτουν τα αρνητικά συναισθήματα των παιδιών. Έτσι καταλήγουν να επιπλήττουν ή ακόμα και να τιμωρούν τα παιδιά, όταν αυτά εκφράζουν λύπη, θυμό ή φόβο.

³³ Carkhuff R. R. & Berenson B. G. (Eds.). *Beyond counseling and therapy*. New York: Holt, Rinehart & Winston.

Οι «επιτρεπτικοί - παραχωρητικοί» ενήλικες, σε αντίθεση με τους «αποστασιοποιημένους» και τους «επικριτικούς - αποδοκιμαστικούς» αποδέχονται τα όποια συναισθήματα εκφράζουν τα παιδιά. Ο τρόπος με τον οποίο διαπαιδαγωγούν οι εκπαιδευτικοί που ανήκουν σε αυτή την κατηγορία τα παιδιά, ονομάζεται «επιτρεπτικός - παραχωρητικός». Οι εκπαιδευτικοί αυτοί δείχνουν ενσυναίσθηση για τα παιδιά και τα κάνουν να αισθανθούν πως όπως και αν ενεργήσουν δε θα έχουν κανένα πρόβλημα.

Οι «συναισθηματικοί μέντορες» είναι οι ενήλικες που εφαρμόζουν τη συναισθηματική αγωγή και δε διαφέρουν και πολύ από τους «επιτρεπτικούς». Αποδέχονται τα συναισθήματα των παιδιών και δεν προσπαθούν να τα αγνοήσουν ή να τα αρνηθούν, να μειώσουν ή να γελοιοποιήσουν τα παιδιά όταν εκφράζονται συναισθηματικά. Η διαφορά τους είναι στο ότι οι «συναισθηματικοί μέντορες» λειτουργούν ως οδηγοί των παιδιών στον κόσμο των συναισθημάτων. Αποδέχονται τα συναισθήματά τους, βάζουν όρια στην ανάρμοστη συμπεριφορά, διδάσκουν στα παιδιά πώς να χειρίζονται τα συναισθήματά τους, πώς να βρίσκουν τις κατάλληλες διεξόδους και πώς να λύνουν τα προβλήματά τους.³⁴

Δεν είναι εύκολο να οριστούν χρονικά όρια για τη συχνότητα που μπορεί ένας δάσκαλος να χρησιμοποιεί τη συναισθηματική

³⁴ Gottman John. (2000). Ένας πρακτικός οδηγός για γονείς. Η συναισθηματική Νοημοσύνη των παιδιών. Πώς να μεγαλώσουμε παιδιά με συναισθηματική νοημοσύνη. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

αγωγή για να οικοδομήσει σχέσεις οικειότητας και να διδάξει δεξιότητες αντιμετώπισης προβλημάτων στα παιδιά και αυτό γιατί μέρα με τη μέρα τα παιδιά μαθαίνουν να συμβιώνουν με τους άλλους και να αντιμετωπίζουν με επιτυχία διάφορες καθημερινές τους κρίσεις.

Οι συζυγικές συγκρούσεις και το διαζύγιο έχουν πολύ σημαντικές αρνητικές επιπτώσεις στα παιδιά. Ορισμένες μορφές συζυγικών διαφωνιών ασκούν βαθύτατη επίδραση στη σωματική και συναισθηματική υγεία των παιδιών και στην ικανότητά τους να συναναστρέφονται τους συνομηλίκους τους. Τα παιδιά που μεγαλώνουν σε οικογένειες με επικριτική, αμυντική, περιφρονητική στάση έχουν περισσότερες πιθανότητες να επιδείξουν αντικοινωνική συμπεριφορά και επιθετικότητα απέναντι στους φίλους τους.³⁵ Τα παιδιά αυτά δυσκολεύονται να χειριστούν τα συναισθήματά τους, να συγκεντρώσουν την προσοχή τους σε κάτι και να ηρεμήσουν.

Οι δάσκαλοι, όσο μπορούν από την πλευρά τους πρέπει να προστατέψουν τα παιδιά αυτά, από τις αρνητικές επιδράσεις των συζυγικών συγκρούσεων. Αυτό βέβαια, δε σημαίνει, ότι θα πρέπει να πάψουν να εκφράζουν οποιαδήποτε μορφής διαφωνίας μπροστά στα παιδιά. Κάτι τέτοιο άλλωστε θα ήταν ανέφικτο. Οι συγκρούσεις ή ο θυμός είναι φυσιολογικά φαινόμενα της καθημερινής ζωής.

³⁵ Gottman John. (2000). Ένας πρακτικός οδηγός για γονείς. Η συναισθηματική Νοημοσύνη των παιδιών. Πώς να μεγαλώσουμε παιδιά με συναισθηματική νοημοσύνη. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Τα παιδιά έχουν απόλυτη ανάγκη να μάθουν να χειρίζονται τα συναισθήματά τους. Οι εκπαιδευτικοί λοιπόν, ταυτόχρονα με τις επιδόσεις των παιδιών στην αριθμητική και την ανάγνωση, θα πρέπει να δίνουν πολύ μεγάλο βάρος και στη συναισθηματική αγραμματοσύνη των μαθητών τους και ίσως και της δικής τους.³⁶

Τα παιδιά που δεν έχουν μάθει να αναγνωρίζουν τα συναισθήματά τους και τα αίτια των συναισθημάτων των άλλων εκδηλώνουν διάφορες συμπεριφορές.

- ☞ Απομόνωση ή κοινωνικά προβλήματα: Τα παιδιά προτιμούν να μένουν μόνα. Είναι μυστικοπαθή. Κατσουφιάζουν πολύ συχνά. Δεν είναι ενεργητικά. Νιώθουν δυστυχισμένα. Είναι υπερβολικά εξαρτημένα.
- ☞ Άγχος και κατάθλιψη: Τα παιδιά αισθάνονται μοναξιά. Έχουν πολλούς φόβους και ανησυχίες. Θέλουν να είναι τέλεια. Πιστεύουν πως δεν τα αγαπούν. Νιώθουν νευρικά ή λυπημένα και καταπιεσμένα.
- ☞ Προβλήματα στη συγκέντρωση της προσοχής ή στη σκέψη: Δεν είναι σε θέση να προσέξουν και να μείνουν ακίνητα. Ονειροπολούν. Ενεργούν χωρίς να σκεφτούν πρώτα. Είναι υπερβολικά νευρικά για να συγκεντρωθούν. Δεν τα πηγαίνουν καλά στα μαθήματα. Δεν μπορούν να ξεκολλήσουν από μια σκέψη.

³⁶ Daniel Goleman. (1995). Η συναισθηματική νοημοσύνη. Γιατί το «EQ» είναι πιο σημαντικό από το «IQ». Αθήνα: Ελληνικά γράμματα.

↳ Εγκληματικότητα και επιθετικότητα: Συναναστρέφονται με παιδιά που μπλέκουν σε φασαρίες. Λένε ψέματα και εξαπατούν τους άλλους. Μαλώνουν πολύ. Συμπεριφέρονται άσχημα στους άλλους. Απαιτούν την προσοχή. Καταστρέφουν τα πράγματα των άλλων. Δείχνουν ανυπακοή στο σπίτι και στο σχολείο. Είναι ξεροκέφαλα και κατσούφικα. Μιλάνε πάρα πολύ. Κοροϊδεύουν πολύ. Είναι θερμόαιμα.

1.11 Απαραίτητα στοιχεία ενός «σωστού» εκπαιδευτικού συστήματος

Το σχολείο, είτε πρόκειται για το δημοτικό είτε ακόμα και για το νηπιαγωγείο, στις μέρες μας, έχει ένα ευρύτερο φάσμα λειτουργιών από ότι παλαιότερα. Στόχος του δεν είναι πλέον μόνο να μάθει τα παιδιά να γράφουν και να διαβάζουν αλλά συγχρόνως και η συναισθηματική ανάπτυξή τους. Οι εκπαιδευτικοί είναι εκεί για να τα βοηθήσουν να γνωρίσουν τα συναισθήματά τους, τους φόβους και τις αγωνίες τους, να μιλήσουν μαζί τους. Αυτό που οφείλουν όλοι οι εκπαιδευτικοί να προσπαθήσουν, είναι να δημιουργήσουν ένα σχολείο σκέψης, που θα προάγει και τα συναισθήματα των παιδιών, θα σέβεται τη διαφορετικότητα του

καθ' ενός, τις τυχόν ευαισθησίες του, και θα αφήσει πίσω του τις ξεπερασμένες ιδέες του παρελθόντος, που κατηγοριοποιούσαν τα παιδιά σε προνομιούχα και μη (έξυπνα και λιγότερο έξυπνα, ήσυχα ή ατίθασα...)³⁷

Η «νέα» πρόκληση για τους εκπαιδευτικούς, είναι να αναπτύξουν τη συναισθηματική νοημοσύνη των μαθητών τους, δίνοντας έμφαση στο άτομο, στη διαφορετικότητα του καθ' ενός. Ακριβώς επειδή η προσχολική εκπαίδευση και οι πρώτες τάξεις του δημοτικού σχολείου, ασκούν μεγάλη επιρροή στη μελλοντική διαμόρφωση της προσωπικότητας του κάθε παιδιού, κρίνεται απαραίτητη, στις μέρες μας πια, η ιδιαίτερη προσοχή στη συναισθηματική νοημοσύνη. Με δραστηριότητες που «αφυπνίζουν» τα συναισθήματα των παιδιών, με συζητήσεις γύρω από ό,τι τα ενδιαφέρει, οι εκπαιδευτικοί είναι σε θέση να διαμορφώσουν υγιείς προσωπικότητες.³⁸

Ταυτόχρονα, οι οικογένειες καλούνται να εμπλακούν στην «εκπαίδευση - ανάπτυξη» των παιδιών τους, είτε μέσα από το σχολείο, είτε μέσα από εξωσχολικές δραστηριότητες.

Αυτό που χρειάζεται λοιπόν η εκπαίδευση είναι, δάσκαλοι με πολύπλευρες ικανότητες. Γνώσεις, για τη διδακτέα ύλη, αλλά και για τα παιδιά, μεταδοτικότητα και πραγματικό ενδιαφέρον και αγάπη για τα παιδιά. Ακόμα και όταν όμως ο δάσκαλος, έχει τις

³⁷ Katherine Weare, Gay Gray. (1995). Promoting Mental And Emotional Health, A Training Manual for Teachers and Others Working with Young People.

³⁸ Κωσταρίδου – Ευκλείδη Α. (1998). Τα κίνητρα στην εκπαίδευση. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

επιθυμητές διδακτικές ικανότητες, πρέπει επίσης να του δοθούν οι ελαστικές δομές, οι οποίες θα του αφήσουν πραγματικό χώρο για ελιγμούς.³⁹

Ο δάσκαλος πρέπει να έχει κάποια ανεξαρτησία και ελαστικότητα στην οργάνωση της εργασίας του: στην επιλογή των μεθόδων διδασκαλίας, στην οργάνωση του προγράμματος μαθημάτων, στην αξιολόγηση. Αυτό που χρειάζεται επομένως είναι ένα ολόκληρο εκπαιδευτικό σύστημα, βασισμένο στις πραγματικές ανάγκες των μικρών παιδιών με προσοχή στις ιδιαιτερότητες και τα συναισθήματά τους.

Σε ένα σχολείο όπου οι εκπαιδευτικοί αναγνωρίζουν και κατανοούν τα συναισθήματά τους, μεταδίδεται η ηρεμία αυτή στους μαθητές, οι οποίοι και αυτοί με τη σειρά τους μαθαίνουν να αναγνωρίζουν τα συναισθήματα, τα ατομικά και αυτά που αναβλύζουν από τις ανθρώπινες σχέσεις. Οι δάσκαλοι δεν αρκούνται στο να μεταδίδουν τις γνώσεις τους και να επιβάλουν την τάξη. Συζητούν για τα διάφορα θέματα που προκύπτουν καθημερινά. Μιλούν για τη θλίψη της απομόνωσης που μπορεί να ένιωσε κάποιο παιδί, τη ζήλια, τις διαφωνίες που θα μπορούσαν να κλιμακωθούν σε κανονικό πόλεμο στο προαύλιο του σχολείου.⁴⁰

Αυτό το νέο ξεκίνημα για μια συναισθηματική παιδεία στα σχολεία, θα μπορούσε να τοποθετήσει τα συναισθήματα και την

⁴⁰ Daniel Goleman. (1998) Η συναισθηματική νοημοσύνη. Γιατί το «EQ» είναι πιο σημαντικό από το «IQ». Αθήνα: Ελληνικά γράμματα.

κοινωνική ζωή στο επίκεντρο της προσοχής, αντί να τα θεωρεί παρεμβολές χωρίς σημασία. Μία νέα στρατηγική που κερδίζει έδαφος στη συναισθηματική αγωγή, δεν είναι η δημιουργία νέου τμήματος, αλλά η ανάμειξη των μαθημάτων πάνω στα συναισθήματα και στις σχέσεις, με γνωστικά αντικείμενα που ήδη διδάσκονται.

Είναι προφανές ότι θα προκύψουν δυσκολίες κατά την εφαρμογή τέτοιων προγραμμάτων στα ελληνικά σχολεία. Πολλοί γονείς μπορεί να σκεφτούν ότι το θέμα, από μόνο του, είναι ένα πολύ προσωπικό ζήτημα για να εμπλακεί το σχολείο και ότι αυτά τα ζητήματα ανήκουν στη δική τους αρμοδιότητα. Κάποιοι δάσκαλοι δε θα αφιερώσουν χρόνο σε ζητήματα που φαίνονται τόσο άσχετα προς τα βασικά στοιχεία της ακαδημαϊκής εκπαίδευσης και άλλοι θα αισθανθούν αμήχανα. Μερικά παιδιά θα αντισταθούν νοιώθοντας ότι υφίστανται μία εισβολή στην προσωπική τους ζωή. Ο John Dewey υποστήριξε ότι μία εκπαίδευση πάνω στην ηθική είναι πολύ πιο ισχυρή όταν διδάσκεται στα παιδιά με αφορμή πραγματικά γεγονότα και όχι με αφηρημένο τρόπο.⁴¹

⁴¹ <http://nikilab.homestead.com/files/EQ.htm>

1.12 Συμπεράσματα

Όποια απάντηση και αν δίνουν οι ψυχολόγοι και οι νευρολόγοι στο ερώτημα, εάν το E.Q υπερτερεί του I.Q, συμφωνούν ωστόσο σε ένα θέμα: Όσο καλύτερα καταλαβαίνουμε τα συναισθήματά μας και αυτά των άλλων, τόσο πιο ικανοί είμαστε να κατευθύνουμε τη ζωή μας. Άλλωστε, η χρήση της λογικής δεν προϋποθέτει την αποκοπή από τα συναισθήματά μας. Το ίδιο «όργανο», δηλαδή ο εγκέφαλός μας, που σκέφτεται, υπολογίζει, αποφασίζει, θυμάται, είναι και εκείνο που νιώθει χαρά, λύπη, απόλαυση ή ενόχληση. Η έλλειψη συναισθημάτων ή η ελλιπής κατανόησή τους, είναι αυτή που μας εμποδίζει από το να εφαρμόζουμε στην πράξη τη λογική, αλλά και τις άλλες δεξιότητες που χαρακτηρίζουν τη νοημοσύνη μας.

Η συναισθηματική νοημοσύνη μας μπορεί να αλλάξει. Εφόσον συνειδητοποιήσουμε την ανάγκη κάποιων αλλαγών, μπορούμε, με προσπάθεια και πρακτική εξάσκηση, να βελτιώσουμε κάποιες πλευρές του εαυτού μας ή τον τρόπο που συμπεριφερόμαστε και αντιδρούμε, «ανεβάζοντας» έτσι και το Δείκτη της Συναισθηματικής Νοημοσύνης μας.

Η Συναισθηματική Νοημοσύνη κατέχει πια μια ξεχωριστή και σημαντική θέση στην εκπαίδευση. Παρόλο όμως που όλοι οι

εκπαιδευτικοί την αναγνωρίζουν και όλοι παραδέχονται ότι είναι απαραίτητη προκειμένου τα παιδιά να εξελιχθούν σε υπεύθυνους ενήλικες, αποτελεσματικούς στην οικογένειά τους, το χώρο εργασίας τους και την κοινωνία γενικότερα, η εδραίωση της στο επίσημο εκπαιδευτικό πρόγραμμα καθυστερεί.

Οι εκπαιδευτικοί θα πρέπει να μην ενδιαφέρονται μόνο για την ανάπτυξη των μαθησιακών δεξιοτήτων των παιδιών αλλά να φροντίζουν, σε συνεργασία με τους γονείς και τη συναισθηματική τους ανάπτυξη. Για να βελτιωθεί πραγματικά η κοινωνικο - συναισθηματική ζωή των παιδιών και να μεγιστοποιηθεί η σχολική τους απόδοση, τα σχολεία θα πρέπει να μετατραπούν σε μαθησιακές κοινότητες όπου η συναισθηματική ανάπτυξη θα συντελείται παράλληλα με τη μαθησιακή.

Η συζήτηση, η συνεργασία και η ίση αντιμετώπιση όλων των απόψεων, είναι οι θεμελιώδεις αρχές αυτής της ιδέας. Με τον τρόπο αυτό θα εδραιωθεί ένα ισχυρό εκπαιδευτικό σύστημα, που θα επιτρέπει στους δασκάλους, τους γονείς και τους μαθητές, να δουλεύουν παράλληλα για την προώθηση της μάθησης.⁴²

⁴² Ciarrochi J., Forgas P. J., and Mayer D. J. (2001). Emotional Intelligence In Everyday Life. A Scientific Inquiry. Philadelphia: Psychology Press.

Κεφάλαιο 2: ΕΡΕΥΝΑ

2.1 ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ - ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΑ

Η μέθοδος που επιλέχθηκε για την εκτίμηση της συναισθηματικής νοημοσύνης των εκπαιδευτικών και της κοινωνικής συμπεριφοράς των μαθητών τους, είναι τα ερωτηματολόγια αυτο - αναφοράς. Τα ερωτηματολόγια έχουν αναγνωρισθεί ως ένα οικονομικό και πρακτικό μέσο για εύκολη συλλογή πληροφοριών μεγάλου δείγματος, οι οποίες αφορούν υποκειμενικές μεταβλητές όπως είναι οι εμπειρίες, οι απόψεις, οι κρίσεις, τα συναισθήματα, οι στάσεις και οι αντιλήψεις.⁴³

Τα ερωτηματολόγια που δόθηκαν στους εκπαιδευτικούς, σκοπό είχαν να μετρήσουν τη συναισθηματική τους νοημοσύνη, δηλαδή μία σειρά από συναισθηματικές και γνωστικές δεξιότητες, δεξιότητες συμπεριφοράς και αποτελεσματικής επικοινωνίας.

Α) Για τη μέτρηση της συναισθηματικής νοημοσύνης των εκπαιδευτικών, χρησιμοποιήθηκε ένα ερωτηματολόγιο με 33 ερωτήσεις. Οι απαντήσεις διατυπώνονται σε μία κλίμακα πέντε

⁴³ Bell J. (1999). Μεθοδολογικός σχεδιασμός παιδαγωγικής και κοινωνικής έρευνας. Αθήνα: Gutenberg.

διαβαθμίσεων (Δε μου ταιριάζει καθόλου, Δε μου ταιριάζει, Δεν είμαι σίγουρος/η, Μου ταιριάζει, Μου ταιριάζει πολύ).

Για παράδειγμα:

«Μερικά από τα σπουδαιότερα γεγονότα της ζωής μου με οδήγησαν σε μία επαναξιολόγηση του τι είναι σημαντικό και τι όχι»

1	2	3	4	5
Δε μου ταιριάζει Καθόλου	Δε μου ταιριάζει	Δεν είμαι σίγουρος/η	Μου ταιριάζει	Μου ταιριάζει πολύ

Τονίστηκε ότι οι απαντήσεις τους είναι χρήσιμες για την έρευνά μας μόνο όταν είναι ειλικρινής και ότι θα τηρηθεί ανωνυμία. Το σκορ στο ερωτηματολόγιο μπορεί να κυμαίνεται από 33 (χαμηλή συναισθηματική νοημοσύνη) έως 165 (υψηλή συναισθηματική νοημοσύνη).

Β) Για την αξιολόγηση της κοινωνικής συμπεριφοράς των παιδιών, χρησιμοποιήθηκε το Kohn Social Competence Scale, KSCS, (Kohn, Parnes και Rosman, 1979). Το ερωτηματολόγιο αυτό περιλαμβάνει 64 ερωτήσεις και το συμπλήρωσαν πάλι οι εκπαιδευτικοί για τα παιδιά του τμήματός τους. Για κάθε πρόταση του ερωτηματολογίου οι εκπαιδευτικοί επέλεξαν μία απάντηση, σε μία κλίμακα από το ένα μέχρι το πέντε.

Για παράδειγμα:

«Το παιδί νιώθει αρκετά άνετα με τα άλλα παιδιά, έτσι ώστε να μπορεί να εκφράσει τις δικές του επιθυμίες ή γνώμες»

1	2	3	4	5
Πολύ σπάνια / ποτέ	Σπάνια	Μερικές φορές	Συχνά	Πολύ συχνά / πάντα

Το ερωτηματολόγιο αυτό περιλαμβάνει δύο κλίμακες. Η μία αναφέρεται στην απάθεια - απόσυρση (όσον αφορά τα αρνητικά της χαρακτηριστικά) και στο ενδιαφέρον και στη συμμετοχή (όσον αφορά τα θετικά). Η άλλη κλίμακα αναφέρεται στην οργισμένη - ανυπάκουη συμπεριφορά και στη συμμόρφωση και στη συνεργασία.

Τα κύρια χαρακτηριστικά της πρώτης κλίμακας, ως προς το θετικό της άκρο, είναι το ενδιαφέρον και ο ενθουσιασμός για τις σχολικές δραστηριότητες, η αποδοχή των απόψεων των συμμαθητών ή του δασκάλου και η ικανότητα έκφρασης επιθυμιών και καινούριων προτάσεων. Αντίθετα τα παιδιά που παρουσιάζουν περισσότερα αρνητικά χαρακτηριστικά αυτής της κατηγορίας, δυσκολεύονται να διατηρήσουν την προσοχή τους σε μία δραστηριότητα για πολλή ώρα, δεν καταφέρνουν να συνεργάζονται με τους συμμαθητές τους, χρειάζονται τη συνεχή καθοδήγηση του δασκάλου για να διεκπεραιώσουν μία δραστηριότητα και περιφέρονται στο χώρο χωρίς να μπορούν να μείνουν στη θέση τους για αρκετή ώρα.

Αναφορικά στη δεύτερη κλίμακα, τα παιδιά που συγκεντρώνουν περισσότερα θετικά στοιχεία, αποδέχονται τους κανονισμούς που θέτει το σχολικό περιβάλλον, δέχονται τις συμβουλές των δασκάλων, προσαρμόζονται εύκολα στις νέες δραστηριότητες, τακτοποιούν τα πραγματά τους. Στο άλλο άκρο, τα παιδιά που συγκεντρώνουν περισσότερα αρνητικά χαρακτηριστικά αυτής της κατηγορίας διακόπτουν τις

δραστηριότητες των άλλων, είναι ατίθασα, ανυπάκουα, εχθρικά, επιθετικά και συχνά εμπλέκονται σε καυγάδες.

2.2 Διαδικασία έρευνας

Αρχικά, επισκέφτηκα τους χώρους των σχολείων, των οποίων οι μαθητές θα αποτελούσαν το δείγμα της έρευνάς μου και πήρα την άδεια για τη διεξαγωγή της έρευνας, από τους διευθυντές αρχικά και στη συνέχεια από τις δασκάλες κάθε τάξης. Ακολούθησε ενημέρωση των εκπαιδευτικών για το σκοπό της έρευνας και παρουσίαση του ερωτηματολογίου.

Τα ερωτηματολόγια τα έδωσα εγώ προσωπικά στους συμμετέχοντες και έτσι μπόρεσα να εξηγήσω το σκοπό της μελέτης μου.

Τα συμπλήρωσαν οι εκπαιδευτικοί (ένα για τον εαυτό τους και από ένα για καθένα από τα παιδιά της τάξης τους). Τα δημογραφικά στοιχεία που ζητήθηκαν από τους εκπαιδευτικούς ήταν το φύλο, η ηλικία τους (σε δεκαετίες), ο τόπος κατοικίας τους και τα χρόνια που διδάσκουν (σε δεκαετίες επίσης). Τα δημογραφικά στοιχεία που ζητήθηκαν για τους μαθητές τους ήταν το φύλο και η ηλικία τους.

2.3 Σκοπός της έρευνας

Σκοπός της μελέτης αυτής είναι να διερευνηθεί η σχέση που υπάρχει ανάμεσα στην κοινωνική συμπεριφορά των παιδιών και στη συναισθηματική νοημοσύνη των εκπαιδευτικών της τάξης τους, δασκάλων και νηπιαγωγών.

2.4 Συμμετέχοντες

Η έρευνα διεξήχθη κατά το σχολικό έτος 2002 - 2003 με μαθητές και μαθήτριες πρώτης και δευτέρας τάξης δημοτικού σχολείου και τους δασκάλους τους, καθώς και με μαθητές και μαθήτριες νηπιαγωγείου και τις νηπιαγωγούς τους.

Η επιλογή της ηλικίας των παιδιών έγινε με βάση το γεγονός ότι φοιτώ σε τμήμα νηπιαγωγών και επομένως στην ηλικία αυτή προσανατολίζεται το ενδιαφέρον μου. Οι δύο πρώτες τάξεις του δημοτικού σχολείου, μπορούμε να πούμε ότι αποτελούν τη μετάβαση από τη νηπιακή στην παιδική ηλικία και επομένως τις θεωρήσα απαραίτητες για μία πιο ολοκληρωμένη έρευνα.

Στο στάδιο αυτό τα παιδιά αρχίζουν να διαμορφώνουν μία αντίληψη ως προς τις κοινωνικές τους σχέσεις και τη συμπεριφορά τους απέναντι στους συνομηλίκους ή τους

μεγαλύτερους τους, που φυσικά επηρεάζεται από τη συμπεριφορά των ενηλίκων που τα περιτριγυρίζουν και με τους οποίους περνούν μεγάλο μέρος της καθημερινότητάς τους.

Το δείγμα αποτελείται από 112 παιδιά, 58 αγόρια (ποσοστό 52%) και 54 κορίτσια (ποσοστό 48%) από σχολεία αστικών και ημιαστικών περιοχών (Πίνακας 1). Τα σχολεία από τα οποία επιλέχθηκε το δείγμα ήταν συνολικά έξι και συγκεκριμένα το 3^ο Δημοτικό σχολείο και τα 3^ο και 8^ο νηπιαγωγείο Θήβας στο νομό Βοιωτίας, το 12θέσιο Δημοτικό σχολείο και το ολοήμερο νηπιαγωγείο Ιστιαίας στο νομό Ευβοίας και το 32^ο Δημοτικό σχολείου Χαϊδαρίου στο νομό Αττικής.

Πίνακας 1

Το δείγμα της έρευνας κατά φύλο

Φύλο	Αριθμός υποκειμένων	Ποσοστό επί της εκατό (%)
Αγόρια	58	52
Κορίτσια	54	48
Σύνολο	112	100

Πίνακας 2:

Το δείγμα της έρευνας κατά ηλικία

Φύλο	Νήπια	Α Δημοτικού	Β Δημοτικού	Σύνολο
Αγόρια	14	26	18	58
Κορίτσια	21	19	14	54
Σύνολο	35	45	32	112

Οι εκπαιδευτικοί οι οποίοι συμπλήρωσαν τα ερωτηματολόγια, ανήκουν και στα δύο φύλα, εννέα γυναίκες και ένας άντρας. Η ηλικία τους κυμαίνεται από 25 - 55 ετών (βλ. Πίνακα 3). Ο τόπος κατοικίας όλων των συμμετεχόντων είναι το αστικό κέντρο.

Πίνακας 3

Α/Α	Φύλο	Ηλικία	Χρ. Υπηρεσίας	Σ.Ν
1.	2	3	3	119
2.	2	2	2	109
3.	2	1	1	94
4.	2	3	3	118
5.	2	1	1	109
6.	1	2	2	98
7.	2	1	1	106
8.	2	2	1	94
9.	2	2	1	112
10.	2	1	1	101

Σημείωση: Ηλικία: 1= 25 - 35 ετών, 2= 35 - 45 ετών, 3= 45 - 55 ετών.

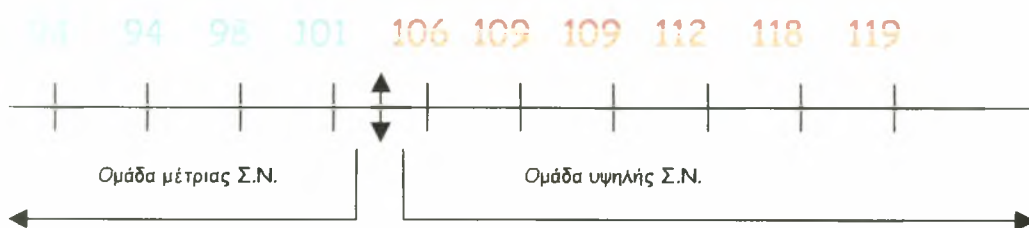
Χρόνια Υπηρεσίας: 1= 0 - 10 έτη, 2= 10 - 20 έτη, 3= 20 - 30 έτη.

Φύλο: 1= Άντρας, 2= Γυναίκα

Στο παράρτημα παραθέτονται τα ερωτηματολόγια καθώς και ένας πίνακας που εξηγεί την κατάταξη της κάθε μίας απάντησης.

2.5 Αποτελέσματα Έρευνας - Συζήτηση

Δεδομένου ότι ύστερα από την ανάλυση των ερωτηματολογίων ο χαμηλότερος βαθμός συναισθηματικής νοημοσύνης που θα μπορούσε να προκύψει είναι 33 και ο υψηλότερος 165, παρατηρούμε ότι το δείγμα μας κυμαίνεται, ως επί το πλείστον, λίγο πάνω από το γενικό μέσο όρο που είναι το 99. Διακρίνουμε λοιπόν το δείγμα μας σε δύο ομάδες. Την ομάδα της μέτριας και την ομάδα της υψηλής Συναισθηματικής Νοημοσύνης. Στην πρώτη ομάδα ανήκουν τέσσερις εκπαιδευτικοί με τους εξής δείκτες νοημοσύνης: 94, 94, 98, 101 και στη δεύτερη έξι εκπαιδευτικοί με τους παρακάτω δείκτες: 106, 109, 109, 112, 118, 119.

Η πλειοψηφία των εκπαιδευτικών που συμμετείχαν στην έρευνά μας, είναι γυναίκες, 34 - 45 χρόνων, με 10 - 20 χρόνια

υπηρεσίας και η συναισθηματική τους νοημοσύνη κυμαίνεται στην κλίμακα των 90 - 120. Είναι δηλαδή μία μέση συναισθηματική νοημοσύνη, δεδομένου ότι τα υψηλά επίπεδα κυμαίνονται στους 165 βαθμούς, ύστερα από την ανάλυση των ερωτηματολογίων.

Αυτό θα μπορούσε να μας οδηγήσει στο συμπέρασμα ότι τελικά η συναισθηματική νοημοσύνη των εκπαιδευτικών στις μέρες μας δεν είναι ιδιαίτερα υψηλή και τελικά δεν αποτελεί καθοριστικό παράγοντα για την κοινωνική συμπεριφορά των μαθητών τους. Το γεγονός ότι οι συμμετέχοντες στο δείγμα μας δεν παρουσιάζουν ακραίους βαθμούς συναισθηματικής νοημοσύνης αλλά ανήκουν σε μία μέτρια κατάσταση, επιβεβαιώνει το γεγονός ότι και οι μαθητές τους παρουσιάζουν αντίστοιχες συμπεριφορές. Παρόλα αυτά, υπάρχουν ξεκάθαρες διακρίσεις στη συμπεριφορά των μαθητών των εκπαιδευτικών με υψηλή συναισθηματική νοημοσύνη και αυτών με μέτρια.

Παρατηρήθηκε πιο αναλυτικά, ότι οι μαθητές των οποίων οι εκπαιδευτικοί ανήκουν στην ομάδα της υψηλής Συναισθηματικής Νοημοσύνης, δηλαδή από 106 μέχρι 119, παρουσιάζουν διαφορετικά χαρακτηριστικά από τους μαθητές των οποίων οι εκπαιδευτικοί ανήκουν στην ομάδα της μέτριας Συναισθηματικής Νοημοσύνης, δηλαδή από 94 μέχρι 101. Εκδηλώνουν σε σημαντικό βαθμό μεγαλύτερο ενδιαφέρον και συμμετοχή στις σχολικές δραστηριότητες, ενώ συγχρόνως οργίζονται πολύ λιγότερο και φανερώνουν σπανιότερα επιθετική συμπεριφορά. Αποδέχονται τις

απόψεις των συμμαθητών τους και είναι σε θέση να προτείνουν καινούρια πράγματα. Αντίθετα οι μαθητές των εκπαιδευτικών με μέτρια Συναισθηματική Νοημοσύνη δεν αποδέχονται εύκολα τους κανονισμούς που θέτει το σχολικό περιβάλλον και είναι περισσότερο ατίθασοι, ανυπάκουοι, επιθετικοί, όπως φαίνεται και στον πίνακα 5.

Με βάση αυτά μπορούμε να πούμε ότι οι σημερινοί εκπαιδευτικοί θα μπορούσαν να καλλιεργήσουν περισσότερο τη Συναισθηματική Νοημοσύνη έτσι ώστε να βοηθήσουν τους μαθητές τους.

Πίνακας 5

	Ομάδα μέτριας Σ.Ν. (94 - 101)	Ομάδα υψηλής Σ.Ν. (106 - 119)
Παράγοντας Ι	31	35
Παράγοντας ΙΙ	-28	-30

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ:

Ελληνόγλωσση:

- ☉ Βρεττός, Γ. Ε. (1994). *Μη λεκτική συμπεριφορά και επικοινωνία στη σχολική τάξη: Άσκηση σε μικροδιδασκαλία*. Θεσσαλονίκη: Art of text.
- ☉ Γκότοβος, Α. Ε. (1997). *Παιδαγωγική αλληλεπίδραση. Επικοινωνία και κοινωνική μάθηση στο σχολείο*. Αθήνα: Gutenberg.
- ☉ Κωσταρίδου - Ευκλείδη, Α. (1998). *Τα κίνητρα στην εκπαίδευση*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- ☉ Λεονταρή, Α. (1997). *Αυτοαντίληψη*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- ☉ Μαλικιώση - Λοϊζου Μαρία. (2001). *Η Συμβουλευτική Ψυχολογία στην Εκπαίδευση. Από τη θεωρία στην πράξη*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- ☉ Πολεμικός Ν. και Κοντάκος Α. (επιμ.). *Η μη λεκτική επικοινωνία*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- ☉ Φράγκου Π. Χ. (1999). *Ψυχοπαιδαγωγική. Θέματα παιδαγωγικής, ψυχολογίας, παιδείας, διδακτικής και μάθησης*. Αθήνα: Εκδόσεις: Gutenberg.

Ξενογλωσσική:

- ☉ Bell Judith. (1999). *Μεθοδολογικός σχεδιασμός παιδαγωγικής και κοινωνικής έρευνας*. Αθήνα: Gutenberg.

- ✿ Bocchino Rob. (1999). *Emotional Literacy: To Be A Different Kind of Smart*. California: Sage Publications Company.
- ✿ Buck R. (1984). *The communication of emotion*. New York: Guilford.
- ✿ Carkhuff R. R. & Berenson B. G. (Eds.). *Beyond counseling and therapy*. New York: Holt, Rinehart & Winston.
- ✿ Ciarrochi Joseph, Forgas P. Joseph, and Mayer D. John. (2001). *Emotional Intelligence In Everyday Life, A scientific inquiry*. Philadelphia: Psychology Press.
- ✿ Cooper R. K., & Q - Metrics. (1996/1997). *EQ map: Interpretation guide*. San Francisco: AIT and Essi Systems.
- ✿ Dawson G. & Fischer K. W. (1994). *Human Behavior and the Developing Brain*. New York: Guilford.
- ✿ Fontana David. (1996). *Ψυχολογία για Εκπαιδευτικούς*. Αθήνα: Εκδόσεις Σαββάλα.
- ✿ Goleman Daniel. (1998). *Η συναισθηματική νοημοσύνη. Γιατί το «EQ» είναι πιο σημαντικό από το «IQ»*; Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- ✿ Gordon T. (1999). *Ο αποτελεσματικός δάσκαλος*. Αθήνα: Ευρωσπουδή. Εκπαιδευτήρια Κωστέα - Γείτονα.
- ✿ Gottman John. (2000). *Ένας πρακτικός οδηγός για γονείς. Η Συναισθηματική Νοημοσύνη των παιδιών. Πώς να*

μεγαλώσουμε παιδιά με συναισθηματική νοημοσύνη. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

- ☛ Montlibert Christian. (1995). *Εισαγωγή στην Κοινωνιολογική Συλλογιστική*. Αθήνα: Ινστιτούτο του βιβλίου - Α. Καρδαμίτσα.
- ☛ Muhlbauer K. R. (2000). *Κοινωνικοποίηση. Θεωρία και έρευνα*. Θεσσαλονίκη: Εκδοτικός Οίκος Αδελφών Κυριακίδη α.ε.
- ☛ Parsons T. (1956). *Family Structure and the Socialization of the Child*. Bales, R. F.
- ☛ Reymond - Rivier B. (1999). *Η κοινωνική ανάπτυξη του παιδιού*. Αθήνα: Εκδόσεις Καστανιώτη.
- ☛ Sharp Peter. (2001). *Nurturing Emotional Literacy. A Practical Guide for Teachers, Parents, and those in the Caring Professions*. London: David Fulton Publishers.
- ☛ Weare Katherine & Gray Gay. (1995). *Promoting Mental and Emotional Health, In the European Network of Health Promoting Schools. A Training Manual for Teachers and Others Working with Young People*.
- ☛ Webster - Stratton Carolyn. (1993). *The Incredible Years: A Trouble - Shooting Guide for Parents of Children Aged 3 - 8*. Toronto: Umbrella Press.

Library & Information Centre

A/A	Ηλικία	Φύλο	Σ.Ν. εκπαιδευτικού	Παράγοντ ας Ι.	Παράγοντας ΙΙ.
1.	5 ετών	Κορίτσι	119	58	-38
2.	6 ετών	Κορίτσι	119	62	-14
3.	6 ετών	Αγόρι	119	56	-14
4.	6 ετών	Αγόρι	119	10	-49
5.	6 ετών	Κορίτσι	119	71	-12
6.	6 ετών	Αγόρι	119	46	-50
7.	6 ετών	Κορίτσι	119	21	-17
8.	6 ετών	Κορίτσι	119	48	-18
9.	6 ετών	Κορίτσι	119	49	-5
10.	6 ετών	Αγόρι	119	9	-13
11.	6 ετών	Αγόρι	119	55	-12
12.	6 ετών	Αγόρι	119	41	-27
13.	6 ετών	Αγόρι	118	23	-47
14.	6 ετών	Κορίτσι	118	62	-3
15.	6 ετών	Κορίτσι	118	77	5
16.	9 ετών	Αγόρι	118	16	-63
17.	8 ετών	Κορίτσι	118	41	-9
18.	8 ετών	Αγόρι	118	10	-51
19.	8 ετών	Αγόρι	118	58	-8
20.	8 ετών	Αγόρι	118	47	-35
21.	8 ετών	Κορίτσι	118	35	-18

22.	8 ετών	Κορίτσι	118	-4	-60
23.	8 ετών	Αγόρι	109	36	-51
24.	8 ετών	Κορίτσι	109	71	-5
25.	8 ετών	Αγόρι	109	32	-45
26.	8 ετών	Αγόρι	109	36	-25
27.	8 ετών	Αγόρι	109	68	-7
28.	8 ετών	Κορίτσι	109	55	-19
29.	8 ετών	Κορίτσι	109	59	-1
30.	8 ετών	Αγόρι	109	43	-37
31.	8 ετών	Αγόρι	109	1	-71
32.	8 ετών	Κορίτσι	109	19	-33
33.	8 ετών	Αγόρι	109	11	-78
34.	8 ετών	Αγόρι	109	27	-65
35.	8 ετών	Κορίτσι	109	32	-43
36.	8 ετών	Κορίτσι	109	75	3
37.	6 ετών	Αγόρι	101	70	-16
38.	6 ετών	Αγόρι	101	52	-32
39.	6 ετών	Αγόρι	101	45	-40
40.	6 ετών	Κορίτσι	101	14	-26
41.	6 ετών	Κορίτσι	101	37	-32
42.	6 ετών	Κορίτσι	101	3	-29
43.	6 ετών	Αγόρι	101	16	-11
44.	5 ετών	Αγόρι	101	22	-39

45.	5 ετών	Κορίτσι	101	17	-45
46.	5 ετών	Κορίτσι	101	11	-42
47.	5 ετών	Κορίτσι	112	51	-17
48.	6 ετών	Αγόρι	112	15	-37
49.	6 ετών	Αγόρι	112	26	-30
50.	5 ετών	Κορίτσι	112	13	-41
51.	5 ετών	Κορίτσι	112	21	-40
52.	5 ετών	Αγόρι	112	14	-38
53.	5 ετών	Κορίτσι	112	10	-48
54.	5 ετών	Κορίτσι	112	16	-39
55.	5ετών	Κορίτσι	112	19	-40
56.	6 ετών	Αγόρι	112	12	-39
57.	5 ετών	Αγόρι	112	7	-36
58.	5 ετών	Κορίτσι	112	19	-45
59.	7 ετών	Κορίτσι	94	53	-7
60.	7 ετών	Αγόρι	94	40	-14
61.	7 ετών	Κορίτσι	94	46	-14
62.	7 ετών	Αγόρι	94	41	-11
63.	7 ετών	Αγόρι	94	44	-8
64.	7 ετών	Αγόρι	94	8	-29
65.	8 ετών	Κορίτσι	94	50	-8
66.	8 ετών	Αγόρι	94	19	-47
67.	8 ετών	Αγόρι	94	37	-27

68.	8 ετών	Αγόρι	94	45	-16
69.	8 ετών	Αγόρι	98	11	-61
70.	8 ετών	Αγόρι	98	33	-26
71.	8 ετών	Κορίτσι	98	17	-47
72.	8 ετών	Αγόρι	98	33	-30
73.	8 ετών	Κορίτσι	98	39	-48
74.	8 ετών	Αγόρι	98	9	-77
75.	6 ετών	Κορίτσι	98	-18	-30
76.	6 ετών	Κορίτσι	98	51	-7
77.	6 ετών	Κορίτσι	98	53	-2
78.	5 ετών	Αγόρι	98	17	-31
79.	5 ετών	Αγόρι	109	-1	-31
80.	9 ετών	Κορίτσι	109	27	-45
81.	8 ετών	Αγόρι	109	52	-13
82.	8 ετών	Κορίτσι	109	35	1
83.	8 ετών	Κορίτσι	109	67	-12
84.	8 ετών	Κορίτσι	109	45	-11
85.	8 ετών	Αγόρι	109	36	-11
86.	8 ετών	Αγόρι	109	50	-25
87.	9 ετών	Αγόρι	109	10	-72
88.	8 ετών	Κορίτσι	109	34	-12
89.	8 ετών	Κορίτσι	106	39	-12
90.	5 ετών	Κορίτσι	106	59	-39

91.	5 ετών	Κορίτσι	106	47	-51
92.	5 ετών	Κορίτσι	106	56	-13
93.	5 ετών	Αγόρι	106	16	-63
94.	5 ετών	Αγόρι	106	34	-17
95.	5 ετών	Κορίτσι	106	35	-24
96.	5 ετών	Κορίτσι	106	1	-70
97.	5 ετών	Αγόρι	106	74	2
98.	5 ετών	Αγόρι	106	35	1
99.	5 ετών	Αγόρι	94	10	-72
100.	5 ετών	Κορίτσι	94	38	-33
101.	5 ετών	Κορίτσι	94	12	-43
102.	5 ετών	Αγόρι	94	22	-41
103.	5 ετών	Αγόρι	94	13	-40
104.	5 ετών	Αγόρι	94	45	-13
105.	5 ετών	Κορίτσι	94	18	-46
106.	5 ετών	Κορίτσι	94	32	-29
107.	5 ετών	Αγόρι	94	52	-1
108.	5 ετών	Αγόρι	94	56	-13
109.	5 ετών	Αγόρι	94	35	-24
110.	6 ετών	Κορίτσι	94	35	1
111.	6 ετών	Κορίτσι	94	12	-43
112.	6 ετών	Αγόρι	94	45	-13

Φύλο:

Ηλικία: 25 - 35

35 - 45

45 - 55

55 και άνω

Τόπος κατοικίας:

Χρόνια υπηρεσίας: 0 - 10

10 - 20

20 - 30

30 και άνω

Παρακαλώ διαβάστε προσεκτικά τις παρακάτω προτάσεις και κυκλώστε την απάντηση που σας ταιριάζει. Η απάντησή σας έχει αξία μόνο αν είναι απόλυτα ειλικρινής.

1. Ξέρω πότε να μιλώ για τα προσωπικά μου προβλήματα στους άλλους.

1	2	3	4	5
Δε μου ταιριάζει καθόλου	Δε μου ταιριάζει	Δεν είμαι σίγουρος/η	Μου ταιριάζει	Μου ταιριάζει πολύ

2. Όταν αντιμετωπίζω εμπόδια, θυμάμαι κάποιες άλλες φορές που αντιμετώπισα εμπόδια και τα ξεπέρασα.

1	2	3	4	5
Δε μου ταιριάζει καθόλου	Δε μου ταιριάζει	Δεν είμαι σίγουρος/η	Μου ταιριάζει	Μου ταιριάζει πολύ

3. Περιμένω από τον εαυτό μου να τα καταφέρω στα περισσότερα από τα πράγματα με τα οποία καταπιάνομαι.

1	2	3	4	5
Δε μου ταιριάζει καθόλου	Δε μου ταιριάζει	Δεν είμαι σίγουρος/η	Μου ταιριάζει	Μου ταιριάζει πολύ

4. Οι άλλοι άνθρωποι εύκολα μου μιλούν για τα προσωπικά τους ζητήματα.

1	2	3	4	5
Δε μου ταιριάζει καθόλου	Δε μου ταιριάζει	Δεν είμαι σίγουρος/η	Μου ταιριάζει	Μου ταιριάζει πολύ

5. Μου είναι δύσκολο να κατανοήσω τα μη - λεκτικά μηνύματα των άλλων.*

1	2	3	4	5
Δε μου ταιριάζει καθόλου	Δε μου ταιριάζει	Δεν είμαι σίγουρος/η	Μου ταιριάζει	Μου ταιριάζει πολύ

6. Μερικά από τα σπουδαιότερα γεγονότα της ζωής μου με οδήγησαν σε μια επαναξιολόγηση του τι είναι σημαντικό και τι όχι.

1	2	3	4	5
Δε μου ταιριάζει καθόλου	Δε μου ταιριάζει	Δεν είμαι σίγουρος/η	Μου ταιριάζει	Μου ταιριάζει πολύ

7. Όταν αλλάζει η διάθεσή μου, βλέπω καινούριες πιθανότητες.

1	2	3	4	5
Δε μου ταιριάζει καθόλου	Δε μου ταιριάζει	Δεν είμαι σίγουρος/η	Μου ταιριάζει	Μου ταιριάζει πολύ

8. Τα συναισθήματά είναι ένα από τα πράγματα που κάνουν τη ζωή μου αξια να τη ζω.

1	2	3	4	5
Δε μου ταιριάζει καθόλου	Δε μου ταιριάζει	Δεν είμαι σίγουρος/η	Μου ταιριάζει	Μου ταιριάζει πολύ

9. Έχω επίγνωση των συναισθημάτων μου όταν τα βιώνω.

1	2	3	4	5
Δε μου ταιριάζει καθόλου	Δε μου ταιριάζει	Δεν είμαι σίγουρος/η	Μου ταιριάζει	Μου ταιριάζει πολύ

10. Περιμένω να μου συμβούν καλά πράγματα.

1	2	3	4	5
Δε μου ταιριάζει καθόλου	Δε μου ταιριάζει	Δεν είμαι σίγουρος/η	Μου ταιριάζει	Μου ταιριάζει πολύ

11. Μου αρέσει να μοιράζομαι τα συναισθήματά μου με τους άλλους.

1	2	3	4	5
Δε μου ταιριάζει καθόλου	Δε μου ταιριάζει	Δεν είμαι σίγουρος/η	Μου ταιριάζει	Μου ταιριάζει πολύ

12. Όταν βιώνω ένα θετικό συναίσθημα ξέρω πώς να το κάνω να διαρκέσει.

1	2	3	4	5
Δε μου ταιριάζει καθόλου	Δε μου ταιριάζει	Δεν είμαι σίγουρος/η	Μου ταιριάζει	Μου ταιριάζει πολύ

13. Οργανώνω δραστηριότητες που τις απολαμβάνουν οι άλλοι.

1	2	3	4	5
Δε μου ταιριάζει καθόλου	Δε μου ταιριάζει	Δεν είμαι σίγουρος/η	Μου ταιριάζει	Μου ταιριάζει πολύ

18. Αναγνωρίζω τα συναισθήματα που βιώνουν οι άνθρωποι κοιτάζοντας τις εκφράσεις του προσώπου τους.

1	2	3	4	5
Δε μου ταιριάζει καθόλου	Δε μου ταιριάζει	Δεν είμαι σίγουρος/η	Μου ταιριάζει	Μου ταιριάζει πολύ

19. Ξέρω γιατί αλλάζουν τα συναισθήματά μου.

1	2	3	4	5
Δε μου ταιριάζει καθόλου	Δε μου ταιριάζει	Δεν είμαι σίγουρος/η	Μου ταιριάζει	Μου ταιριάζει πολύ

20. Όταν έχω θετική διάθεση μπορώ να επινοώ καινούριες ιδέες.

1	2	3	4	5
Δε μου ταιριάζει καθόλου	Δε μου ταιριάζει	Δεν είμαι σίγουρος/η	Μου ταιριάζει	Μου ταιριάζει πολύ

21. Ελέγχω τα συναισθήματά μου.

1	2	3	4	5
Δε μου ταιριάζει καθόλου	Δε μου ταιριάζει	Δεν είμαι σίγουρος/η	Μου ταιριάζει	Μου ταιριάζει πολύ

22. Αναγνωρίζω εύκολα τα συναισθήματά μου καθώς τα βιώνω.

1	2	3	4	5
Δε μου ταιριάζει καθόλου	Δε μου ταιριάζει	Δεν είμαι σίγουρος/η	Μου ταιριάζει	Μου ταιριάζει πολύ

23. Όταν αναλαμβάνω κάτι δημιουργώ κίνητρα για τον εαυτό μου φαντασιώνοντας ότι το αποτέλεσμα θα είναι καλό.

1	2	3	4	5
Δε μου ταιριάζει καθόλου	Δε μου ταιριάζει	Δεν είμαι σίγουρος/η	Μου ταιριάζει	Μου ταιριάζει πολύ

24. Επαινώ τους άλλους όταν έχουν κάνει κάτι καλό.

1	2	3	4	5
Δε μου ταιριάζει καθόλου	Δε μου ταιριάζει	Δεν είμαι σίγουρος/η	Μου ταιριάζει	Μου ταιριάζει πολύ

25. Έχω επίγνωση των μη - λεκτικών μηνυμάτων που στέλλουν οι άλλοι.

1	2	3	4	5
Δε μου ταιριάζει καθόλου	Δε μου ταιριάζει	Δεν είμαι σίγουρος/η	Μου ταιριάζει	Μου ταιριάζει πολύ

26. Όταν κάποιος μου μιλά για ένα σημαντικό γεγονός της ζωής του νιώθω σχεδόν σαν να το βίωσα εγώ η ίδια / ο ίδιος.

1	2	3	4	5
Δε μου ταιριάζει καθόλου	Δε μου ταιριάζει	Δεν είμαι σίγουρος/η	Μου ταιριάζει	Μου ταιριάζει πολύ

27. Όταν νιώθω μια αλλαγή στα συναισθήματα, έχω την τάση να επινοώ νέες ιδέες.

1	2	3	4	5
Δε μου ταιριάζει καθόλου	Δε μου ταιριάζει	Δεν είμαι σίγουρος/η	Μου ταιριάζει	Μου ταιριάζει πολύ

28. Όταν αντιμετωπίζω μια πρόκληση, υποχωρώ επειδή πιστεύω ότι θα αποτύχω.*

1	2	3	4	5
Δε μου ταιριάζει καθόλου	Δε μου ταιριάζει	Δεν είμαι σίγουρος/η	Μου ταιριάζει	Μου ταιριάζει πολύ
29. Απλά κοιτάζοντας τους άλλους καταλαβαίνω πως αισθάνονται.
1	2	3	4	5
Δε μου ταιριάζει καθόλου	Δε μου ταιριάζει	Δεν είμαι σίγουρος/η	Μου ταιριάζει	Μου ταιριάζει πολύ
30. Βοηθώ τους άλλους να αισθανθούν καλύτερα όταν αισθάνονται άσχημα.
1	2	3	4	5
Δε μου ταιριάζει καθόλου	Δε μου ταιριάζει	Δεν είμαι σίγουρος/η	Μου ταιριάζει	Μου ταιριάζει πολύ
31. Όταν υπάρχουν εμπόδια, σπρώχνω τον εαυτό μου να εξακολουθήσει την προσπάθεια χρησιμοποιώντας την καλή διάθεση.
1	2	3	4	5
Δε μου ταιριάζει καθόλου	Δε μου ταιριάζει	Δεν είμαι σίγουρος/η	Μου ταιριάζει	Μου ταιριάζει πολύ
32. Μπορώ να πω πως αισθάνονται οι άνθρωποι ακούγοντας τον τόνο της φωνής τους.
1	2	3	4	5
Δε μου ταιριάζει καθόλου	Δε μου ταιριάζει	Δεν είμαι σίγουρος/η	Μου ταιριάζει	Μου ταιριάζει πολύ
33. Μου είναι δύσκολο να κατανοήσω γιατί οι άνθρωποι αισθάνονται όπως αισθάνονται.*
1	2	3	4	5
Δε μου ταιριάζει καθόλου	Δε μου ταιριάζει	Δεν είμαι σίγουρος/η	Μου ταιριάζει	Μου ταιριάζει πολύ

Φύλο:

Ηλικία:

Οδηγίες: Για κάθε πρόταση παρακαλώ επιλέξτε και κυκλώστε την κατηγορία που αρμόζει στο συγκεκριμένο παιδί:

1. πολύ σπάνια/ ποτέ 2. σπάνια 3. μερικές φορές 4. συχνά 5. πολύ συχνά/ πάντα

1. Το παιδί εκφράζει τις ανάγκες του στη νηπιαγωγό	1 2 3 4 5	11. Το παιδί γίνεται σκυθρωπό, σηκώνει αδιάφορα τους ώμους, φουσκώνει τα χείλη ή χτυπά δυνατά τα πόδια κάτω όταν η νηπιαγωγός κάνει μία πρόταση.	1 2 3 4 5
2. Το παιδί προσπαθεί να προσελκύσει την προσοχή του ενήλικα κλαίγοντας.	1 2 3 4 5	12. Το παιδί μπορεί να ξεπερνά δυσκολίες (που έχει) με άλλα παιδιά ή δραστηριότητες ανεξάρτητα από τον ενήλικα.	1 2 3 4 5
3. Το παιδί ζητά τη βοήθεια του ενήλικα για κάθε βήμα της δραστηριότητας.	1 2 3 4 5	13. Για να συμμετέχει το παιδί στις δραστηριότητες χρειάζεται υπερβολική επιδοκμασία και ενθάρρυνση από τη νηπιαγωγό.	1 2 3 4 5
4. Το παιδί είναι υπεύθυνο στην εκτέλεση των απαιτήσεων και των οδηγιών του ενήλικα.	1 2 3 4 5	14. Τα άλλα παιδιά φαίνονται απρόθυμα να παίξουν με αυτό το παιδί.	1 2 3 4 5
5. Το παιδί αναζητά τη σωματική επαφή με τη νηπιαγωγό.	1 2 3 4 5	15. Το παιδί είναι απρόθυμο να ακολουθήσει τις λογικές υποδείξεις της νηπιαγωγού, ακόμη και όταν δυσκολεύεται.	1 2 3 4 5
6. Το παιδί συμπληρώνει ελεύθερα (λεκτικά ή μη λεκτικά) τις υποδείξεις της νηπιαγωγού.	1 2 3 4 5	16. Το παιδί νιώθει αρκετά άνετα με τα άλλα παιδιά, έτσι ώστε να μπορεί να εκφράσει τις δικές του επιθυμίες ή γνώμες.	1 2 3 4 5
7. Το παιδί εκδηλώνει φανερά ανυπακοή στην εξουσία.	1 2 3 4 5	17. Το παιδί χτυπά τη νηπιαγωγό.	1 2 3 4 5
8. Το παιδί απομακρύνεται και αποσύρεται όταν το πλησιάζουν τα άλλα παιδιά.	1 2 3 4 5	18. Το παιδί είναι φοβισμένο όταν το πλησιάζουν άλλα παιδιά.	1 2 3 4 5
9. Το παιδί ανταποκρίνεται με άμεση συμμόρφωση στις εντολές της νηπιαγωγού.	1 2 3 4 5	19. Το παιδί μπορεί να αποδεχθεί τις ιδέες και τις υποδείξεις της νηπιαγωγού για παιχνίδι ή για τρόπους παιχνιδιού.	1 2 3 4 5
10. Το παιδί μπορεί να διαμορφώνει ιδέες για το σχεδιασμό δραστηριοτήτων, ανεξάρτητα από τον ενήλικα.	1 2 3 4 5	20. Τα περισσότερα παιδιά είναι πρόθυμα να συνεργαστούν μαζί του	1 2 3 4 5

21. Το παιδί δίνει την εντύπωση ότι συμμορφώνεται με τις υποδείξεις της νηπιαγωγού, αλλά δεν ασχολείται με τη δραστηριότητα.	1 2 3 4 5	34. Το παιδί μπορεί να δίνει ιδέες στα άλλα παιδιά και να δέχεται τις δικές τους	1 2 3 4 5
22. Το παιδί εξουσιάζεται και κυριαρχείται από τα άλλα παιδιά.	1 2 3 4 5	35. Όταν γίνεται η αλλαγή από τη μια δραστηριότητα στην άλλη, το παιδί αντιδρά στη μετάβαση στη νέα δραστηριότητα.	1 2 3 4 5
23. Οι ιδέες του παιδιού έχουν αντίκτυπο σε πολλά παιδιά στην τάξη.	1 2 3 4 5	36. Το παιδί εμφανίζεται χαμένο σε ανοργάνωτες, ελεύθερες δραστηριότητες.	1 2 3 4 5
24. Το παιδί επαναστατεί σωματικά – για παράδειγμα χτυπάει και κλωτσάει.	1 2 3 4 5	37. Το παιδί δέχεται εύκολα την αλλαγή από τη μια δραστηριότητα στην επόμενη.	1 2 3 4 5
25. Το παιδί τραβά την προσοχή των άλλων παιδιών.	1 2 3 4 5	38. Το παιδί φαίνεται να διασκεδάει τόσο το παιχνίδι με τους άλλους, όσο και με τον εαυτό του.	1 2 3 4 5
26. Το παιδί δυσκολεύεται να υπερασπιστεί τα δικαιώματά του απέναντι στα άλλα παιδιά.	1 2 3 4 5	39. Το παιδί είναι εχθρικό με τα άλλα παιδιά – για παράδειγμα σπρώχνει, κοροϊδεύει ή κάνει τον παλικαρά.	1 2 3 4 5
27. Το παιδί συνεργάζεται με κανόνες και ρυθμίσεις.	1 2 3 4 5	40. Τα άλλα παιδιά υιοθετούν τις ιδέες του για παιχνίδι.	1 2 3 4 5
28. Το παιδί χαζεύει όταν απαιτείται να κάνει κάτι.	1 2 3 4 5	41. Το παιδί συμμετέχει σε δραστηριότητες με άλλα παιδιά μόνο όταν έχει το ρόλο του αρχηγού	1 2 3 4 5
29. Στο παιχνίδι με τα άλλα παιδιά, ανάλογα με την περίπτωση, το παιδί μπορεί να ηγείται ή να ακολουθεί την ομάδα.	1 2 3 4 5	42. Το παιδί συμμετέχει χωρίς προθυμία	1 2 3 4 5
30. Το παιδί αντιδρά αρνητικά στις ιδέες της νηπιαγωγού και στις προτάσεις της για παιχνίδι ή δραστηριότητα.	1 2 3 4 5	43. Το παιδί παίρνει στην κατοχή του τα πράγματα των άλλων παιδιών χωρίς την έγκρισή τους.	1 2 3 4 5
31. Το παιδί είναι ανίκανο να ασχοληθεί με κάτι μόνο του, χωρίς να το κατευθύνουν τα άλλα παιδιά.	1 2 3 4 5	44. Το παιδί δείχνει μικρό ενδιαφέρον για τα υλικά, τα αντικείμενα ή τις δραστηριότητες.	1 2 3 4 5
32. Το παιδί είναι πρόθυμο να ζητήσει βοήθεια από τα άλλα παιδιά.	1 2 3 4 5	45. Το παιδί είναι ανοιχτό στις ιδέες και τις προτάσεις των άλλων παιδιών	1 2 3 4 5
33. Το παιδί ενεργά απηγά τους κανόνες και τις ρυθμίσεις της νηπιαγωγού.	1 2 3 4 5	46. Το παιδί είναι ικανό να ακολουθήσει μια ρουτίνα – π.χ. να πλύνει τα χέρια του, να τακτοποιήσει τα πράγματά του ή να επανατοποθετήσει τα παιχνίδια.	1 2 3 4 5

47. Το παιδί προκαλεί καβγάδες.	1 2 3 4 5	56. Το παιδί είναι απρόθυμο να παίξει με άλλα παιδιά εκτός και αν αυτά ακολουθήσουν τους δικούς του όρους.	1 2 3 4 5
48. Το παιδί φαίνεται πρόθυμο να δοκιμάσει νέα πράγματα.	1 2 3 4 5	57. Το παιδί ανταποκρίνεται καλά όταν η δραστηριότητα σχεδιάζεται και καθοδηγείται από τη νηπιαγωγό.	1 2 3 4 5
49. Το παιδί είναι ανταρχικό και εξουσιαστικό με τα άλλα παιδιά.	1 2 3 4 5	58. Το παιδί διακόπτει τις δραστηριότητες των άλλων.	1 2 3 4 5
50. Το παιδί ξοδεύει το χρόνο του στο να κάθεται, να κοιτάζει ή να τριγυρίζει άσκοπα.	1 2 3 4 5	59. Το παιδί χάνει εύκολα το ενδιαφέρον του και περνά από τη μια δραστηριότητα στην άλλη.	1 2 3 4 5
51. Το παιδί ξοδεύει το χρόνο του στο να κάθεται, να κοιτάζει ή να τριγυρίζει άσκοπα.	1 2 3 4 5	60. Το παιδί μπορεί να συμμετέχει ενεργά τόσο στις οργανωμένες δραστηριότητες όσο και στις ελεύθερες.	1 2 3 4 5
52. Το παιδί εμποδίζει τα άλλα παιδιά στην εκτέλεση των συνηθισμένων δραστηριοτήτων.	1 2 3 4 5	61. Το παιδί παραιτείται εύκολα όταν αντιμετωπίζει δυσκολίες.	1 2 3 4 5
53. Το παιδί κατορθώνει να κάνει τους άλλους να ενδιαφερθούν για αυτό που κάνει.	1 2 3 4 5	62. Το παιδί δείχνει ενθουσιασμό για τη δουλειά ή το παιχνίδι.	1 2 3 4 5
54. Το παιδί δείχνει ενδιαφέρον για λίγα πράγματα μόνο.	1 2 3 4 5	63. Το παιδί δυσκολεύεται να τηρήσει τους κανόνες του παιχνιδιού.	1 2 3 4 5
55. Το παιδί τακτοποιεί τα πράγματα προσεκτικά.	1 2 3 4 5	64. Το παιδί αντιστέκεται όταν πρόκειται να ακολουθήσει τις ιδέες των άλλων παιδιών.	1 2 3 4 5

Οδηγίες: Για κάθε πρόταση παρακαλώ επιλέξτε και κυκλώστε την κατηγορία που αρμόζει στο συγκεκριμένο παιδί.

1. πολύ σπάνια/ ποτέ 2. σπάνια 3. μερικές φορές 4. συχνά 5. πολύ συχνά/πάντα

Ευχαριστώ για την πολύτιμη συνεργασία σας.

Χαρά Γιαννιώτη

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

Τηλ.: 24210 : 06300-1

